

**CRNA GORA
VLADA CRNE GORE
MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA**

ČETVRTI, PETI I ŠESTI IZVJEŠTAJ CRNE GORE

***O OSTVARIVANJU MEĐUNARODNE KONVENCIJE O
ELIMINACIJI SVIH OBLIKA RASNE DISKRIMINACIJE***

**podnijet na osnovu člana 9
Međunarodne Konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije**

Podgorica, maj 2017. godine

UVOD¹

Crna Gora je ustavno definisana kao građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava. Nosioc suverenosti je građanin koji ima crnogorsko državljanstvo. Ustav Crne Gore daje pravnu osnovu za promovisanje, jačanje i unapređenje zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda i potvrđuje obavezu Crne Gore da poštuje međunarodne standarde u tom kontekstu.

Poslednji Popis stanovništva, domaćinstava i stanova sproveden je u periodu od 01. do 15. aprila 2011. godine. Prema rezultatima ovog Popisa² u Crnoj Gori ima 620.029 stanovnika, od čega su 50,61% ili 313.793 žene, a 49,39% ili 306.236 muškarci.

Prema statistici MONSTAT-a:

Stanovništvo Crne Gore prema nacionalnoj pripadnosti³ čine: Crnogorci 278.865 (44,98%), Srbi 178.110 (28,73%), Jugosloveni 1.154 (0,19%), Albanci 30.439 (4,91%), Bošnjaci 53.605 (8,65%), Bosanci 427(0,07%), Bošnjaci/Muslimani 181(0,03%), Crnogorci/Muslimani 175 (0,03%), Crnogorci/Srbi 1.833 (0,30%), Goranci 197 (0,03%), Muslimani/Bošnjaci 183 (0,03%), Muslimani/Crnogorci 257 (0,04%), Srbi/Crnogorci 2.103 (0,34%), Turci 104 (0,02%), Egipćani 2.054 (0,33%), Italijani 135 (0,02%), Makedonci 900 (0,15%), Mađari 337 (0,05%), Muslimani 20.537 (3,34%), Njemci 131(0,02%), Romi 6.251 (1,01%), Rusi 946 (0,15%), Slovenci 354 (0,06%), Hrvati 6.021 (0,97%), ostali 3.358 (0,54%) i neizjašnjeni 30.170 (4,87%).

Struktura stanovništva Crne Gore prema vjeroispovjesti⁴ je: Pravoslavna 446.858 (72,07%), Katolička 21.299 (3,44%), Islamska 118.477 (19,08%), Adventist 894 (0,14%), Agnostik 451(0,07%), Ateista 7.667 (1,24%), Budisti 118 (0,02%), Hrišćani 1.460 (0,24%), Jehovini svjedoci 145 (0,02%), Protestant 143 (0,02%), ostale vjeroispovijesti 6.337 (1,02%) i ne želi da se izjasni 16.180 (2,61%).

Jezička struktura stanovništva u Crnoj Gori prema maternjem jeziku⁵ je: Srpski 265.895 (42,88%), Crnogorski 229.251 (36,97%), Albanski 32.671 (5,27%), Bosanski 33.077 (5,33%), Bošnjački 3.662 (0,59%), Mađarski 225 (0,04%), Makedonski 529 (0,09%), Njemački 129 (0,02%), Romski 5.169 (0,83%), Slovenački 107 (0,02%), Hrvatski 2.791 (0,45%), Crnogorsko/Srpski 369 (0,06%), Engleski 185 (0,03%), Hrvatsko/Srpski 224 (0,04%), Maternji 3.318 (0,54%), Rumunski 101 (0,02%), Ruski 1.026 (0,17%), Srpskohrvatski 12.559 (2,03%), Srpsko-crnogorski 618 (0,10%), Regionalni jezici 458 (0,07%), ostali jezici 2.917 (0,47%), nije se izjasnio i nepoznato 24.748 (3,99%).

U Crnoj Gori, najveći broj Roma živi na teritoriji Podgorice (3988), zatim Berana (531), Nikšića (483), Bijelog Polja (334), Herceg Novog (258), a najveći broj Egipćana se nalazi u Podgorici (685), Nikšiću (446), Tivtu (335) i u Beranama (170). Pripadnici Roma u svijetu govore jezičnim dijasistemom koji čini oko 60 dijalekata, često potpuno različitih. Najčešći dijalekt u Crnoj Gori je Gurbetski⁶.

¹ Svi izrazi koji se u ovom izvještaju koriste za fizička lica u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu

² Izvor: MONSTAT

³ Izvor: MONSTAT

⁴ Izvor: MONSTAT

⁵ Izvor: MONSTAT

⁶ <http://www.monstat.org/cg/page.php?id=533&pageid=322>

OPŠTI PRAVNI I POLITIČKI OKVIR U VEZI SA ELIMINACIJOM DISKRIMINACIJE

Međunarodne konvencije kojima je pristupila Crna Gora

Osim ranije preuzetih obaveza i zaključenih ugovora, u ovom izvještajnom periodu država Crna Gora je ratifikovala još jedan broj međunarodnih ugovora koji imaju posredno ili neposredno dejstvo na eliminaciju diskriminacije. Tako je Crna Gora 30. jula 2013. godine ratifikovala Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Fakultativni protokol o komunikacijskim procedurama uz Konvenciju o pravima djeteta, a 8. oktobra 2013. godine je ratifikovala Konvenciju o smanjenju apatridije iz 1961. godine. Takođe, Crna Gora je ratifikovala Konvenciju o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici 22. aprila 2013. godine.

Ustavni okvir za implementaciju ljudskih prava i sloboda

Ustavni okvir za implementaciju ljudskih prava u cjelosti je ostao nepromijenjen, pri čemu treba naglasiti da je Crna Gora država koja Ustavom propisuje primat međunarodnog prava (zaključenih, potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora) u odnosu na nacionalno zakonodavstvo, odnosno da se odredbe ovih ugovora primjenjuju neposredno kada neko pitanje uređuju drugačije od nacionalnog zakonodavstva (član 9 Ustava). Ustav takođe propisuje da se prava i slobode ostvaruju na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma. Članom 118 Ustava Crne Gore propisano je da nacionalni sudovi sude na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora.

Novim Zakonom o Ustavnom sudu Crne Gore⁷ predviđena je mogućnost podnošenja prijedloga za ocjenu saglasnosti zakona s Ustavom i potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima (član 54 stav 1 tačka 1 i stav 2 i 3), odnosno drugih propisa i opštih akata s Ustavom i zakonom od strane suda (redovnog), kao i postupak odlučivanja Ustavnog suda, u tom slučaju.

Institucionalni okvir za zaštitu ljudskih prava i sloboda

U Crnoj Gori je dosta raširena mreža institucionalnih oblika zaštite ljudskih prava i sloboda, čiju osnovu čine institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i sudska vlast, organi za prekršaje i inspeksijske službe. Pored njih, niz drugih institucija bavi se zaštitom ljudskih prava i sloboda koje utiču na stepen eliminacije diskriminacije u društvu (kao što su: Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, regulatorne agencije za radio-difuziju, zaštitu podataka o ličnosti, Savjet za građansku kontrolu rada policije u Crnoj Gori i slično).

U sistemu izvršne vlasti, ključnu ulogu u promociji i zaštiti ljudskih prava ima *Ministarstvo za ljudska i manjinska prava*. Ministarstvo vrši poslove uprave koji se odnose na: zaštitu ljudskih prava i sloboda, ako ta zaštita nije u nadležnosti drugih ministarstava; unapređenje i promociju ljudskih prava i sloboda i zaštitu od diskriminacije, te, praćenje implementacije antidiskriminacionog zakonodavstva, edukaciju i promociju antidiskriminatornog ponašanja i prakse. Pored toga, Ministarstvo vrši poslove praćenja ostvarivanja i zaštitu prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u dijelu njihovog nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta; postizanje rodne ravnopravnosti, kao i zaštite prava vjerskih zajednica u Crnoj Gori; unapređenje položaja Roma i njihovu integraciju u društvo, kao i druge poslove koji su mu određeni u nadležnost.

⁷ Službeni list Crne Gore", broj 11/15

Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, u skladu sa svojim nadležnostima razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata i druga pitanja koja se odnose na: slobode i prava čovjeka i građanina, sa posebnim osvrtom na manjinska prava, primjenu potvrđenih međunarodnih akata koji se odnose na ostvarivanje, zaštitu i unapređivanje ovih prava; prati ostvarivanje dokumenata, mjera i aktivnosti za unapređivanje nacionalne, etničke i druge ravnopravnosti.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je nezavisna i samostalna institucija, čiji je zadatak da štiti i unapređuje ljudska prava i slobode, kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem organa javne vlasti, a kada je u pitanju oblast zaštite od diskriminacije njegova nadležnost se odnosi na cjelokupni privatni i javni sektor.

Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zaštitnik je ustanovljen kao institucionalni mehanizma za zaštitu od diskriminacije i nacionalni mehanizam za zaštitu lica lišenih slobode od mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Zaštitnik, uz saglasnost diskriminisanog lica, postupa i preduzima mjere za zaštitu od diskriminacije, u skladu sa ovim zakonom i posebnim zakonom kojim je uređena zabrana diskriminacije. Kad ocijeni da je to neophodno, Zaštitnik pred sudom pokreće postupak za zaštitu od diskriminacije ili se u tom postupku, kao umještač, pridružuje diskriminisanom licu.

Nacionalne strategije

Strateški okvir manjinske politike u Crnoj Gori predstavlja desetogodišnja „*Strategija manjinske politike*“ koja je usvojena 3. jula 2008. godine. U skladu sa uporedno-pravnim međunarodnim standardima, ovom Strategijom su definisane mjere za sprovođenje Zakona o manjinskim pravima i slobodama i unapređivanje uslova života manjina u cjelini, koje su državni organi dužni postepeno da realizuju u periodu implementacije dokumenta.

U vezi sa unapređenjem položaja romske i egipćanske populacije, nakon implementacije Akcionog plana za „*Dekadu za socijalnu inkluziju 2005-2015*“ i dva implementirana strateška dokumenta u ovoj oblasti, u martu 2016. godine Vlada Crne Gore je donijela „*Strategiju za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020*“, koja se realizuje kroz jednogodišnje akcione planove. Strategijom su obuhvaćene sve oblasti za koje se smatra da su važne za rješavanje problema romske i egipćanske populacije, i to: pravni status, socijalni status i porodična zaštita (u okviru kog su definisane četiri podoblasti i to: borba protiv nasilja u porodici i nasilje nad ženama; prevencija i suzbijanje prosjačenja; borba protiv trgovine ljudima i sprečavanje sklapanja dječijih nedozvoljenih brakova), i oblast kulture, identiteta i informisanja.

U dijelu vaspitanja i obrazovanja, Vlada Crne Gore je 19. novembra 2015. godine usvojila „*Strategiju ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Crnoj Gori 2016-2020*“ kojom su određeni ciljevi i pravci razvoja predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Vodeće načelo je da se za svu djecu, od rođenja do polaska u školu, obezbijedi zadovoljenje razvojnih potreba programski i infrastrukturno adekvatnim uslugama od strane kompetentnog kadra, uz aktivno učešće roditelja i zajednice. Tri su cilja Strategije: Povećati obuhvat predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem sve djece, posebno uzrasta 3 godine do polaska u školu, u skladu sa međunarodnim standardima; Unaprijediti kvalitet usluga predškolskog vaspitanja i obrazovanja; Uvesti inovativne, optimalne i održive modele finansiranja.

Takođe, Vlada Crne Gore je krajem 2013. godine usvojila „*Strategiju inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori 2014-2018*“, koja definiše pravce razvoja sistema obrazovanja i vaspitanja za djecu sa

posebnim obrazovnim potrebama na način da treba ispuniti razvojne i edukativne mogućnosti u cilju osposobljavanja za samostalni život.

Vlada Crne Gore je usvojila i „*Nacionalnu stambenu strategiju 2011-2020*“, koja je s Akcionim planom za period 2011-2015. godine usvojena u septembru 2011. godine. Nakon isteka perioda realizacije ovog Akcionog plana, u decembru 2014. godine Vlada Crne Gore je usvojila Akcioni plan Nacionalne stambene strategiju za period 2015-2020. godine. Osnovni cilj izrade Nacionalne stambene strategije je definisanje pravaca daljeg razvoja stambenog sektora kroz analizu postojećeg stanja, uspostavljanje vizije u okviru stambenog sektora, definisanje misije i formulisanje stambene politike.

Takođe, u vezi sa ulogom civilnog sektora u kreiranju politika u Crnoj Gori, bilježi se kontinuirano dobra saradnja državnih organa i civilnog sektora, koja rezultira značajnom participacijom nevladinih i akademskih organizacija u izradi strateških državnih dokumenata kojima se kreiraju nacionalne politike, zatim izradi normativnih akata kojima se uređuju pitanja ljudskih prava i sloboda, kao i drugih. Isto tako, u praktično svim tijelima za implementaciju strateških dokumenata nalaze se i predstavnici civilnog sektora, a u edukativnoj komponenti realizacije ovih strategija aktivno učestvuju predstavnici civilnog sektora.

Azil

Sistem azila u Crnoj Gori počeo je da se implementira donošenjem *Zakona o azilu* koji je stupio na snagu 2006. godine, čija primjena je počela 2007. godine. Međutim, radi usklađivanja sa zakonodavstvom Evropske unije (EU) i implementacije „Zajedničkog evropskog sistema azila“ Skupština Crne Gore je u decembru 2016. donijela novi *Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca*⁸. Njegova primjena počinje 1. januara 2018. godine. Donošenjem ovog Zakona u Crnoj Gori će se uspostaviti efikasan i jedinstven sistem azila u kome se strancima koji traže međunarodnu zaštitu, kao i u zemljama EU, garantuju jednake šanse za uspjeh u postupku, kao i garancije za isti tretman. Razlog donošenja ovog Zakona bio je i propisivanje bržeg, djelotvornijeg i ekonomičnijeg postupka, kao i mogućnost sprječavanja zloupotrebe postupka i sankcionisanje takvog postupanja.

U cilju stvaranja uslova za uspješno obavljanje poslova kontrole kretanja i boravka stranaca u skladu sa standardima i preporukama EU, kao i efikasnije borbe protiv neregularnih migracija, Sektor granične policije – Uprave policije je nastavio sa aktivnostima na uspostavljanju Prihvatilišta za strance, uz pomoć Međunarodne organizacije za migracije (MOR) kroz projekat „Podrška upravljanju migracijama u Crnoj Gori“.

U vezi sa **Preporukom Komiteta br. 16 iz završnih razmatranja kombinovanog drugog i trećeg Izvještaja Crne Gore**, preduzete su mjere na njenoj realizaciji. Naime, zbrinjavanje lica iz sistema azila vrši Ministarstvo rada i socijalnog staranja - Uprava za zbrinjavanje izbjeglica. Lica koja su podnijela zahtjeve za dobijanje azila u Crnoj Gori zbrinuta su u Centru za tražioce azila kapaciteta 65 kreveta uz mogućnost povećanja kapaciteta na 100 mjesta ukoliko to bude potrebno. Centar funkcioniše od 20. februara 2014. godine i u njemu se tražiocima azila obezbjeđuju smještaj, tri obroka i medicinska zaštita.

Takođe, u Spužu je u 2013. godini otvoreno Prihvatilište za ilegalne imigrante, kapaciteta 46 mjesta. U tom prihvatilištu smještaju se imigranti koji se zateknu na teritoriji Crne Gore, koji ilegalno prelaze državnu granicu, za koja se ne može utvrditi identitet, niti se može obezbijediti njihov povratak u matičnu državu. Najviše ih je sa područja afro-azijskog kompleksa. U 2012. godini smješteno je 219

⁸ Službeni list Crne Gore, br. 002/17 od 10.01.2017.

stranih državljana, 2013. godine 75, 2014. godine 42, 2015. godine 112, a u 2016. godini 132 strana državljanina.

Radi efikasnije primjene sporazuma o readmisiji, koje je Crna Gora zaključila sa državama sa kojima se graniči, propisano je da nadležni organi ugovornih strana mogu prihvatiti bez formalnosti i odlaganja (skraćeni postupak) državljanina treće države ili lice bez državljanstva ukoliko je državljanin treće države ili lice bez državljanstva lišeno slobode na području druge ugovorne strane u roku od sedamdeset dva (72) sata nakon nezakonitog prelaska državne granice (ovaj postupak je u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprava policije). Ako se odbije prihvatanje lica u skraćenom postupku, prihvatanje se može zatražiti u redovnom postupku (ovaj postupak je u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova).

Nacionalne manjine i manjinske zajednice

Skupština Crne Gore je 27. aprila 2017. godine usvojila *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama*⁹, koji je u potpunosti usklađen sa preporukama Venecijanske komisije Savjeta Evrope.

Shodno Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, reformisan je Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava¹⁰, a reforme su fokusirane na sprečavanje objektivno mogućeg konflikta interesa, uvođenje dvostepenosti kod odlučivanja o projektima koji se finansiraju iz sredstava Fonda, kao i podizanju kvaliteta monitoringa i evaluacije podržanih projekata.

Članom 8a ovog Zakona radi promocije i zaštite manjinskih prava, podsticanja očuvanja, razvoja i izražavanja kulture manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori i podsticanja duha tolerancije i međukulturalnog dijaloga i uzajamnog poštovanja i razumijevanja, Vlada osniva javnu ustanovu, na način i pod uslovima koji su propisani zakonom kojim se uređuju ustanove kulture (Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina). Nadzor nad radom ustanove vrši organ državne uprave nadležan za ljudska i manjinska prava (Ministarstvo za ljudska i manjinska prava).

Takođe, predmetnim Zakonom je predviđeno i jačanje kapaciteta savjeta manjinskih naroda i u tom smislu treba posebno istaći da će se za njihovo funskionisanje i realizaciju programskih sadržaja obezbjeđivati sredstva u iznosu od najmanje 0,05% tekućeg budžeta.

Ovim Zakonom se i preciznije definišu određeni pojmovi, pa se tako „značajan dio” zamjenjuje riječima: „najmanje 5%”, pa će tako u jedinicama lokalne samouprave u kojima pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica čine većinu ili 5 % stanovništva u službenoj upotrebi biti i jezik tih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

U jedinicama lokalne samouprave u kojima većinu ili najmanje 5% stanovništva čine manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice, lokalna samouprava je dužna da, u okviru plana i programa za djelotvorno učešće lokalnog stanovništva u vršenju javnih poslova ili donošenjem posebnog plana i programa, preko savjeta odnosnih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, obezbijedi uslove za učešće manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u donošenju programa razvoja opštine, prostornih i urbanističkih planova, budžeta i opštih akata kojima se utvrđuju prava i obaveze građana i uredi način i postupak učešća manjinskih naroda i drugih manjinskih

⁹ Službeni list Republike Crne Gore, br. 031/06 od 12.05.2006, 051/06 od 04.08.2006, 038/07 od 22.06.2007, Službeni list Crne Gore, br. 002/11 od 12.01.2011, 008/11 od 04.02.2011, 031/17 od 12.05.2017

¹⁰ Službeni list Crne Gore, br. 13/08

nacionalnih zajednica u vršenju javnih poslova, te da odredi organ koji sprovodi javnu raspravu o tim i drugim aktima.

Rodna ravnopravnost

Ustavom Crne Gore je utvrđeno da država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti (član 18). S tim u vezi je i ustavno načelo zabrane svake neposredne ili posredne diskriminacija, po bilo kom osnovu.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti iz 2007. godine inoviran je 2015. i njime je definisano da Zaštitnik ljudskih prava i sloboda može postupati po pritužbama za diskriminaciju po osnovu pola. Proširen je obim sankcija koje se tiču diskriminacije po osnovu pola, te kršenja principa jednakog tretmana muškaraca i žena u određenim oblastima života, uključujući i diskriminaciju prema ženama uslijed trudnoće. Ovaj Zakon je usklađen sa Zakonom o zabrani diskriminacije, Zakonom o zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao i direktivama EU. Tu se prije svega misli na usklađenost definicije diskriminacije po osnovu pola sa definicijama posredne i neposredne diskriminacije u skladu sa standardima EU.

Najvažniji dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti je *Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori*. Do sada su donešena 3 Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti i to za period od 2008-2012, za period od 2013-2017. godine, a u martu 2017. godine donešen je treći "*Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori 2017 – 2021*", koji je izdvojio oblasti djelovanja: 1. unapređenje ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti, 2. rodno osjetljivo vaspitanje i obrazovanje, 3. rodna ravnopravnost u ekonomiji 4. rodno osjetljiva zdravstvena zaštita, 5. rodno zasnovano nasilje, 6. mediji, kultura i sport, 7. ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu i 8. institucionalni mehanizmi za primjenu politika rodne ravnopravnosti.

Pored tri institucionalna mehanizma za postizanje rodne ravnopravnosti: Odbora za ravnopravnost polova Skupštine Republike Crne Gore, Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti pri Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, pitanjem rodne ravnopravnosti bave se i koordinatori-koordinatorke za rodnu ravnopravnost, koji su imenovani u državnim institucijama (105) i u 21 opštini. U 2016. godini je uspostavljen novi institucionalni mehanizam za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti – nacionalni *Savjet za rodnu ravnopravnost* kao stručno - savjetodavno tijelo radi razmatranja pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou. Ministar za ljudska i manjinska prava predsjedava Savjetom u kojem participiraju i 4 članice NVO.

U 14 crnogorskih opština, u kojima su održani izbori u aprilu 2014. godine, prosječna predstavljenoost žena je iznosila 26,52%, što je povećanje u odnosu na prethodnih 15%. U 4 opštine taj procenat prelazi preko 32%. Shodno izbornom zakonodavstvu utvrđena je obaveza da među 4 kandidata mora biti jedna osoba manje zastupljenog pola, kao i da se ta osoba zamijeni isto osobom manje zastupljenog pola ukoliko takva situacija nalaže.

Nakon posljednjih parlamentarnih izbora iz 2016. godine, u Skupštine Crne Gore od 81 poslanika 19 je žena ili 23,46%, što predstavlja povećanje u odnosu na prošli saziv kada je bilo 15 žena ili 18,5%. Prosječan udio žena na pozicijama sudija je: 63% žene, dok na nosiocima tužilačkih funkcija (60% žena). U izvršnoj vlasti, u novoformiranoj Vladi Crne Gore, od novembra 2016, ima četiri ministarke od ukupno 19 ministara (21,05%).

U prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i pristupu žena pravosuđu u Crnoj Gori, proteklih nekoliko godina, učinjen je značajan napredak na zakonodavnom planu i planu podizanja svijesti javnosti o problemu nasilja nad ženama. Usvojen je *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici*¹¹ (2010), dvije *Strategije zaštite od nasilja u porodici* (2011, 2015), potpisan *Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici između svih relevantnih institucija* (2011).

Od momenta usvajanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici primijećen je povećan broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama, što ukazuje da se Zakon primjenjuje u praksi. Ovim zakonom propisana je i obaveza policije, organa za prekršaje, državnog tužilaštva, centara za socijalni rad ili drugih ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvenih ustanovova, kao i drugih organa i ustanova koje se bave zaštitom, da pružaju potpunu i koordiniranu zaštitu žrtvi nasilja u porodici, a regulisano je i pitanje formiranja i rada multidisciplinarnih timova i principa saradnje. *Zakonom o prekršajima*¹² su predviđene zaštitne mjere kojima se preventivno djeluje protiv počinioaca nasilja i istovremeno štiti žrtve nasilja.

U 2015. godini je usvojen *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći*¹³ kojim je se žrtvama nasilja u porodici omogućava pravo na besplatnu pravnu pomoć. Usvojen je i *Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja*¹⁴, kojim je žrtvama krivičnih djela nasilja u porodici, omogućeno pravo na odgovarajuću naknadu štete.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava svake godine sprovodi kampanju 16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ovo ministarstvo u kontinuitetu sprovodi obuke na temu borba protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici za različite ciljne grupe (nosioci pravosudnih funkcija, članovi multidisciplinarnih timova, nastavnici i profesori, predstavnici medija, učenici itd.)

Poseban vid nasilja nad ženama/devojčicama je praksa ranih-prisilnih brakova, koja je prisutna naročito među romskom i egipćanskom populacijom. Vlada Crne Gore je usvojila novu Strategiju za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016-2020, koj se bavi ovim pitanjem.

U 2017. godini Crna Gora je donijela Nacionalni plan za implementaciju Rezolucije UN 1325 „Žene, mir i bezbjednost” koji ima za cilj da obezbijedi integrisanost rodne perspektive u sistem bezbjednosti kroz povećano učešće žena u odlučivanju i mirovnim procesima; zaštitu žena i djevojaka u konfliktnim zonama, kao i integraciju rodne perspektive i rodnog obrazovanja u mirovne operacije.

U Crnoj Gori je u prethodnom periodu značajno unapređena politika rodne ravnopravnosti u okviru lokalnih samouprava. Potpisano je 23 Memoranduma o saradnji sa svim opštinama (potpisnici: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Misija OSCE-a u Crnoj Gori i opštine). Koordinator su imenovani u 21 opštini, 16 opština je usvojilo Odluku o rodnoj ravnopravnosti. U 12 opština su formirani Savjeti za rodnu ravnopravnost, a do sada je formirano i 5 kancelarija za rodnu ravnopravnost u 5 opština. U 11 opština su usvojeni Lokalni akcioni planovi, dok je u 7 opština prepoznato rodno budžetiranje.

Evropska komisija je odobrila projekat „Podrška politikama anti-diskriminacije i jednakih mogućnosti“ kao nastavak Programa IPA 2010, koji je počeo da se implementira od 2016. godine kroz zajedniko partnerstvo Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstva pravde, Savjeta Evrope i

¹¹ Službeni list Crne Gore, br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011

¹² Službeni list Crne Gore, br. 001/11 od 11.01.2011, 006/11 od 25.01.2011, 039/11 od 04.08.2011, 032/14 od 30.07.2014

¹³ Službeni list Crne Gore, br. 020/11 od 15.04.2011, 020/15 od 24.04.2015

¹⁴ Službeni list Crne Gore, br. 035/15 od 07.07.2015

UNDP-a, i posebno se sprovodi u oblastima ekonomskog osnaživanja žena, političke participacije i borbe protiv nasilja nad ženama.

Kontinuirano se održava saradnja sa NVO sektorom. Saradnja se formalizuje kroz potpisivanje memoranduma o saradnji. Potpisani su memorandumi sa 9 NVO koji pružaju usluge socijalnih servisa žrtvama nasilja u porodici, Udruženjem preduzetnica Crne Gore i NVO "Centar za ženska prava". Aktivnosti se sprovode i kroz zajedničke kampanje, obuke, istraživanja, kao i realizaciju projekata koje finansiraju međunarodne organizacije.

PRAVNA ZAŠTITA OD DISKRIMINACIJE I SISTEM MJERA ZA NJENO SUZBIJANJE

Član 2 Konvencije

Osnovu pravne zaštite od diskriminacije u Crnoj Gori čine ustavne garancije o primatu i neposrednoj primjeni međunarodnopravnih normi u odnosu na domaće zakonodavstvo. Na taj način je i UN Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, kao pravno obavezujući instrument, inkorporirana u crnogorski pravni okvir i čini dio njenog materijalnog prava. Osim sudske zaštite u kojoj se ostvaruju ljudska prava i slobode u Crnoj Gori, po ovom osnovu je moguće zatražiti i zaštitu pred Ustavnim sudom koji odlučuje po podnijetim ustavnim žalbama nakon iscrpljivanja svih dopuštenih i djelotvornih sredstava u nacionalnom pravu.

Ustav u članu 6 garantuje nepovredivost ljudskih prava i sloboda, zabranu izazivanja mržnje (član 7), zabranu diskriminacije - posredne i neposredne - po bilo kom osnovu (član 8).

U vezi sa **Preporukom Komiteta br. 6 iz završnih razmatranja o drugom i trećem kombinovanom Izvještaju Crne Gore**, izvršene su izmjene i dopune *Zakona o zabrani diskriminacije*¹⁵ iz 2014. godine, čime je dodatno unapređen zakonodavin okvir u ovoj oblasti i izvršeno dodatno usklađivanje sa međunarodnim ugovorima. Novim izmjenama Zakona, posebno je kroz član 17 uređena "rasna diskriminacija i diskriminacija po osnovu vjere i uvjerenja" (čime je usvojena Direktiva o rasama - Direktiva Savjeta 2000/43, o primjeni načela ravnopravnosti osoba bez obzira na njihovo rasno ili etničko porijeklo. Takođe, unijet je i član kojim se definiše i eksplicitno zabranjuje "govor mržnje", a za koje su zapriječene vrlo visoke kazne:

"Rasna diskriminacija i diskriminacija po osnovu vjere ili uvjerenja

Član 17

Rasna diskriminacija je svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica sa uvjerenjem da rasa, boja kože, jezik, nacionalnost ili nacionalno ili etničko porijeklo, opravdavaju omalovažavanje lica ili grupe lica, odnosno opravdavaju ideju o nadmoći nekog lica ili grupe lica prema onima koji nijesu članovi te grupe.

Diskriminacijom po osnovu vjere ili uvjerenja smatra se svako postupanje koje je suprotno načelu slobode vjeroispovijesti, odnosno svako nejednako postupanje, pravljenje razlike, ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu vjere ili ličnog uvjerenja, kao i pripadanja ili nepripadanja nekoj vjerskoj zajednici."

"Govor mržnje

Član 9a

Govor mržnje je svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koji širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji,

¹⁵ Službeni list Crne Gore, br. 046/10, 040/11, 018/14

uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina.”

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je pripremilo novi Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Predlogom je bitno unapređeno postojeće zakonsko rješenje, na način što dopunjuje iscrpna lista poznatih osnova i oblasti zabrane diskriminacije, uvode se nove odredbe, definišu postupanja koja se ne smatraju diskriminacijom, jača kaznena politika kao i vrši dodatno usklađivanje postojećih normi sa EU Direktivama. Posebno će bit unapređena odredba koja definišu “rasnu diskriminaciju” eksplicitno navodeći oblasti: obrazovanja, rada, zapošljavanja i izbora zanimanja, stručnog osposobljavanja, socijalne zaštite i socijalnih davanja, zdravstvene zaštite i stanovanja, pristup dobrima i robi, nabavci robe odnosno pružanju usluga u javnom i privatnom sektoru”, čime će se izvršiti puno usklađivanje sa Direktivom EK.

U vezi sa **Preporukom Komiteta br. 10 iz završnih razmatranja o drugom i trećem kombinovanom Izvještaju Crne Gore**, ojačana je Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore donošenjem *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore*¹⁶, u julu, 2014. godine.

Ključne novine ovog Zakona se odnose na izbor, imunitet, kompetentnost i finansijsku nezavisnost Zaštitnika. Obezbijeđen je transparentniji postupak izbora kandidata za Zaštitnika od strane Predsjednika države koji je dužan obaviti konsultacije sa naučnim i stručnim institucijama, predstavnicima nevladinih organizacija čija je osnovna djelatnost zaštita ljudskih prava i sloboda. Uvedena je obaveza prijema Zaštitnika na njegov zahtjev, bez odlaganja i ta obaveza proširena je na sve starješine organa sa kojima će Zaštitnik imati mogućnost direktnog sastajanja. Proširena su ovlašćenja u vršenju poslova zaštite od torture tako što po ovlašćenju Zaštitnika, obilasku ustanova zatvorenog tipa mogu vršiti i savjetnici i članovi Radnog tijela koje obrazuje Zaštitnik za ove poslove i pri tom se ne moraju prethodno najaviti organu, ustanovi i organizaciji u kojoj se obilazak vrši. (Ove izmjene su usklađene sa Konvencijom protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka i Opcionim protokolom uz Konvenciju). Dakle, unijetim izmjenama i dopunama omogućava se, u potpunosti, neograničen pristup Zaštitniku, zamjeniku, glavnom savjetniku, savjetniku i članovima Radnog tijela, svim prostorijama ustanova, organa ili organizacijama, kao i uvid u potrebnu dokumentaciju, bez ograničenja i bez obzira na označeni stepen tajnosti.

Shodno Izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije značajno su proširena i precizirana ovlašćenja Zaštitnika, posebno u dijelu njegovih nadležnosti kao nacionalnog institucionalnog mehanizma za zaštitu od svih oblika diskriminacije. Prema ovom zakonu, Zaštitnik postupa po pritužbama ako nije pokrenut sudski postupak; daje obavještenja diskriminisanima (od strane fizičkih ili pravnih lica) o njihovim pravima i mogućnostima razrješenja problema; sprovodi postupak mirenja; pokreće postupak pred sudom, ili je umještač u postupku (za grupu lica sa istim svojstvima); vodi posebnu evidenciju o podnijetim pritužbama; prikuplja i analizira podatke o slučajevima diskriminacije koje mu dostavljaju: policija tužilaštvo, sudovi, sudovi za prekršaje i inspeksijski organi; preduzima aktivnosti radi promocije jednakosti i dr. Značajno je i da je produžen rok–za podnošenje tužbe, pred sudom, za učinjenu diskriminaciju, sa 90 dana na jednu godinu, a rok za počinjenu diskriminaciju na 3 godine; da je dopunjen član kojim se određuju lica koja mogu podnijeti tužbu sa stavom da, i provjera postojanja diskriminacije može biti osnov za podnošenje tužbe za zaštitu od diskriminacije, te da su pojačane i specificirane kaznene odredbe za počinjenu diskriminaciju kojima su zapriječene i to u rasponu od 500 – 20.000 €.

¹⁶ Službeni list Crne Gore”, broj 42/11 i 32/14

Takođe, unešena je odredba kojom se obezbjeđuje trajna zaštita lica zaposlenih u instituciji Zaštitnika (imunitet) od bilo kakvih sankcija ili štetnih posljedica koje bi eventualno mogli trpjeti zbog iznijetih mišljenja i preporuka, odnosno postupanja u skladu sa svojim ovlašćenjima propisanim Zakonom.

O zasnivanju radnog odnosa, pravima, obavezama i odgovornosti zaposlenih u Službi odlučuje Zaštitnik, u skladu sa zakonom kojim se uređuju prava, obaveze i odgovornosti državnih službenika i namještenika, kao i u skladu sa odobrenim budžetskim sredstvima, osim, prilikom odlučivanja o zasnivanju radnog odnosa stručnog osoblja, odnosno, glavnog savjetnika i savjetnika u Instituciji Zaštitnika, za koje Zaštitnik nije dužan da pribavi potvrdu o obezbijedenim finansijskim sredstvima od ministarstva nadležnog za poslove budžeta. Ova nova zvanja u stručnoj službi Zaštitnika, takođe, značajno unapređuju položaj zaposlenih u ovoj Instituciji i izjednačavaju ih sa sudijama Ustavnog suda Crne Gore.

U vezi sa postizanjem veće "finansijske nezavisnosti" izmjenama i dopunama Zakona unapređena je finansijska samostalnost i nezavisnost Institucije Zaštitnika. O raspolaganju finansijskim sredstvima Zaštitnik odlučuje samostalno, prema dinamici utvrđenoj Zakonom o budžetu koji je u nadležnosti Ministarstva finansija.

Nakon usvajanja izmjena i dopuna Zakona o Zaštitniku, podnijeta je akreditaciju kod Međunarodnog koordinacionog komiteta nacionalnih institucija (GANHRI) za ljudska prava podnijet je 23. juna 2015. godine, te je nakon završenog postupka akreditacije dodijeljen statusa "B".

U vezi sa **Preporukom Komiteta br. 11 iz završnih razmatranja o drugom i trećem kombinovanom Izvještaju Crne Gore**, preduzimaju se mjere na podizanju nivoa svijesti o zabrani rasne diskriminacije i mržnje motivisane pripadnošću rasi na nacionalnom nivou, obavezi zakonskog procesuiranja takvih slučajeva, a preduzimaju se i aktivnosti usmjerene na edukaciju i snaženje kapaciteta institucija da na adekvatan način procesuiraju predmetne slučajeve.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa OEBS-om, otpočelo je 2011. godine, u skladu sa utvrđenim Nastavnim planom edukacije o implementaciji antidiskriminacionog zakonodavstva, obuku za zaposlene u pravosuđu, policiji, inspeksijskim organima i drugim institucijama koje dolaze u kontakt sa slučajevima diskriminacije. Ciklusi obuka se sprovode svake godine i kroz realizaciju 6 seminara + 6 radionica. Obukom se postiže unapređenje znanja iz oblasti pružanja efikasne zaštite od diskriminacije kao i poštovanje međunarodnih standarda u ovoj oblasti.

Do ove godine realizovano je šest edukativnih ciklusa o implementaciji antidiskriminacionog zakonodavstva, a polaznici su bili predstavnici nezavisnih institucija i nevladinih organizacija, predstavnici svih inspeksijskih službi, predstavnici svih centara bezbjednosti Uprave policije u Crnoj Gori, kao i predstavnici nadležnih organa lokalnih samouprava, zatim, predstavnici Sudova za prekršaje, predstavnici državnog tužilaštva i predstavnici centara za socijalni rad. U 2017. godini, ciklus seminara i radionica pohađaće predstavnici državnih organa i institucija koji u svojoj nadležnosti imaju i rad sa ranjivim društvenim grupama, te je potrebno da imaju znanja iz oblasti prepoznavanja diskriminacije i pružanja neophodne zaštite i senzibilnosti u radu sa ranjivim grupama.

Takođe, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u konitnuitetu od 2011 - 2016.g. sprovodilo široke antidiskriminacione kampanje, koje imaju za cilj podizanje nivoa svijesti građana Crne Gore o zabrani diskriminacije i promociji antidiskriminatornog ponašanja i prakse. Fokus kampanja je usmjeren ka zabrani diskriminacije najranjivijih društvenih grupa kao što su: Romi, osobe sa invaliditetom, LGBT osobe i dr., pri čemu se nastojalo upoznati najšira populacija, ali i pripadnici ranjivih društvenih grupa o njihovim zakonskim pravima. Kampanje obuhvataju izradu vizuelnog

identiteta, te emitovanje TV spotova, radijskih džinglova, objavljivanje novinskih oglasa, inserciju flajera kroz tiraž dnevnih novina, (prilagođen i osobama sa oštećenim vidom, odnosno štampanje i na Brajevom pismu), zatim, postavljanje bilborda na najfrekventnijim mjestima u Crnoj Gori.

Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu kontinuirano sprovodi edukacije predstavnika sudova i Državnog tužilaštva. U prethodnom periodu je realizovao nekoliko obuka koje se odnose na rasizam, jednaki tretman i nediskriminaciju, ili se mogu dovesti u vezi sa tim, kao što su: "Zaštita od diskriminacije u praksi Ustavnog suda Crne Gore", koji se realizovao u okviru projekta "Vrste diskriminacije u praksi Ustavnog suda CG – Komparativna analiza sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava i Evropskog suda pravde" (2014.), koji sprovodi Institut za pravne studije IPLS sa ciljem daljeg unapređivanja antidiskriminacionih politika u Crnoj Gori; Regionalna obuka za nosioce pravosudne funkcije i policijske službenike na temu zločina iz mržnje, zločine motivisane predrasudama i nasilje nad LGBTI osobama. (2014.). U organizaciji Njemačke organizacije za tehničku saradnju-GIZ, organizovana je regionalna konferencija na temu: "Pravna zaštita od diskriminacije u Jugoistočnoj Evropi" (2016)". Takođe, 2016. godine, u Podgorici, organizovana je konferencija na temu: "Jačanje sudske prakse u borbi protiv diskriminacije", koja je organizovana uz podršku Ambasade SR Njemačke u Crnoj Gori. U cilju sprovođenja 4 kursa učenja na daljinu o različitim temama vezanih za Evropsku konvenciju o ljudskim pravima u periodu od januara do decembra 2017. godine, Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu je kroz projekat "Horizontalni mehanizam za zapadni Balkan i Republiku Tursku" sproveo obuku za predavače/tutore. Fokus Treninga za predavače/tutore je bio na temama vezanim za ljudska prava, informacionu-tehnologiju i metodologije. Jedna od tematskih oblasti bila je zločin iz mržnje i govor mržnje, koja je sprovedena u saradnji sa OEBS-ovom Kancelarijom za demokratske institucije i ljudska prava. Učesnici obuke su bili sudije, državni tužioci, predstavnici: Advokatske komore, Kancelarije Ombudsmana i Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava.

U organizaciji Policijske akademije i Uprave policije u 2012. godini su održani seminari na temu: „Rad i funkcionisanje prihvatilišta za strance“, za službenike Sektora granične policije (za 45 policijskih službenika); „Implementacija važećih propisa, mjere prema strancima, vizni režim, boravak stranaca, primjeri iz prakse“, za službenike Sektora granične policije (za 30 policijskih službenika); „Policija u demokratiji“ za službenike Sektora policije opšte nadležnosti (za 19 policijskih službenika).

U 2013. godini pripadnici Uprave policije su učestvovali na sledećim obukama: „Rad policije sa aspekta rodne osjetljivosti“ za 14 rukovodilaca Uprave policije; „Obuka trenera za primjenu „TAHCLE“ (Training against Hate Crimes for Law Enforcement) za 16 polaznika – 13 policijskih službenika, predstavnik Nevladine organizacije Juventas i dva službenika Policijske akademije; „Zabrana diskriminacije“ za 13 policijskih službenika.

U 2014. godini pripadnici Uprave policije su učestvovali na sledećim obukama: „Postupak sa tražiocima azila u Prihvatilištu za strance i međunarodni standardi u oblasti azila", za 8 policijskih službenika Prihvatilišta za strance; "Propisi koji regulišu rad Prihvatilišta za strance", za 8 policijskih službenika Prihvatilišta za strance; "Obuka policijskih službenika za senzibilan rad sa LGBT zajednicom" za 16 policijskih službenika; „Postupanje sa licima pritvorenim u policijskim ustanovama“ (24 polaznika – 21 policijski službenik i tri predavača sa Policijske akademije); Radionica "Borba protiv zločina iz mržnje" za 12 policijskih službenika.

U 2015. godini pripadnici Uprave policije su učestvovali na sledećim obukama: "Obuka o sistemu azila – primjena Zakona o azilu i postupak sa azilantima" za službenike Sektora granične policije i Sektora policije opšte nadležnosti (realizovano je deset jednodnevnih seminara za 221 polaznika);

„Diskriminacija – policijski pristupi diskriminaciji“ za 35 policijskih službenika; „Zabrana diskriminacije „ za 2 policijska službenika; „Rad sa LGBT populacijom“ za 35 policijskih službenika; „Postupanje sa licima pritvorenim u policijskim ustanovama za 27 policijska službenika.

U 2016. godini pripadnici Uprave policije su učestvovali na sledećim obukama: „Prevenција i mjere suzbijanja nasilja u socijalnom okruženju“ za 23 policijska službenika; „Doprinos unapređenju kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori“ za 24 policijska službenika; „Zabrana diskriminacije“ za 2 policijska službenika; „Sistem ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori“ za 3 policijska službenika; „Jačanje integriteta policijskih službenika“ za 323 policijska službenika; „Jednakost polova u policiji“ za 4 policijska službenika; „Ljudska prava u primjeni sile prilikom lišavanja slobode“ za 23 policijska službenika.

Takođe, Uprava policije je aktivno učestvovala na seminarima koje je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava organizovalo u okviru „Programa edukacije o zaštiti od diskriminacije“.

Član 3 Konvencije

Zakonom o zabrani diskriminacije se ustanovljava pojam segregacije u članu 9 kako slijedi:

„Diskriminacijom u smislu člana 2 ovog zakona smatra se i segregacija.

Segregacija je svaki akt, radnja ili propuštanje da se izvrši radnja, kojima se vrši prisilno ili sistemsko razdvajanje ili razlikovanje lica po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona.”

Takođe, promijenjen je “koncept segregacije” koja, kao i neposredna diskriminacija, nema opravdanja.

Član 4 Konvencije

U vezi sa **Preporukom Komiteta da država potpisnica izmijeni svoje zakonodavstvo da proglasi organizacije koje promovišu i podstiču rasnu diskriminaciju nezakonitom**, podsjećamo da je članom 55 stav 1 Ustava Crne Gore propisano:

„Zabranjeno je djelovanje političkih i drugih organizacija koje je usmjereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajemčenih sloboda i prava ili izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.”

U skladu sa članom 149 stav 1 tačka 6 Ustava Crne Gore Ustavni sud odlučuje o zabrani rada političke partije ili nevladine organizacije.

U vezi sa **Preporukom Komiteta br. 8 iz završnih razmatranja o kombinovanom drugom i trećem Izvještaju Crne Gore**, izvršene su izmjene u krivičnom zakonodavstvu. U Glavi III *Krivičnog Zakonika Crne Gore*¹⁷ (KZCG) u Članu 42a je propisana posebna okolnost za odmjeravanje kazne za krivično djelo učinjeno iz mržnje, koja glasi:

„Ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi, vjeroispovjesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će cijeniti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela“.

Shodno Predlogu zakona o izmjenama i dopunama KZCG koji je pripremio Ministarstvo pravde, a čije je usaglašavanje sa sugestijama i komentarima koje je Evropska Komisija (EK) dala na Predlog zakona u toku, predviđene su sledeće dalje izmjene u članu 42a:

„(1) Ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje prema drugom licu zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovjesti ili zbog odsustva te pripadnosti, invaliditeta, pola,

¹⁷Službeni list RCG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015 42/2015 i 58/2015 - drugi zakon

seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, tu okolnost sud će cijeniti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela.

(2) Ako je krivično djelo učinjeno prema licu koje pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (djeca, lica sa invaliditetom, trudna žena, starija lica, izbjeglice), sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću.“

Ovdje treba dodati i da je diskriminacija u pravnom poretku Crne Gore inkriminisana krivičnim zakonodavstvom. međutim, u odnosu na informacije iz Drugog i trećeg Izvještaja Crne Gore o ostvarivanju međunarodne Konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, koji je Crna Gora podnijela Komitetu za eliminaciju svih oblika rasne diskriminacije, nije bilo normativnih promjena, osim onih koje su navedene u ovom Izvještaju.

Takođe, treba istaći da je članom 62 *Zakonika o krivičnom postupku*¹⁸ propisano da oštećeni kao tužilac ima ista prava koja ima državni tužilac, osim onih koja prema zakonu isključivo pripadaju državnom tužiocu kao nosiocu suvereniteta vlasti, odnosno državnom organu.

U vezi sa **Preporukom Komiteta br. 9 iz završnih razmatranja o kombinovanom drugom i trećem Izvještaju Crne Gore** slijedi pregled policijske, sudske, kao i statistike Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u vezi sa procesuiranim slučajevima rasne diskriminacije.

Prema podacima Uprave policije (UP) tokom 2013/2014. godine policijski organi su registrovali 4 krivičnih djela izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje. U 2015. godini registrovana su 2 krivična djela rasna i druga diskriminacija, koji se odnosi na lice koje na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane Crne Gore.

UP je, shodno članu 23 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, registrovala: **u 2013. godini**, 128 prijava o slučajevima diskriminacije (123 prijave zbog diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, 5 po osnovu vjerske pripadnosti a 3 po osnovu nacionalne pripadnosti) kojima je prijavljeno 135 lica. Tužiocima je dostavljeno 50 prijava na ocjenu, kojima je prijavljena diskriminacija, a ukupno je evidentirano 128 lica, koja su žrtve diskriminacije, od kojih 127 su muškog pola; **u 2014. godini** 21 slučaj - prijava diskriminacije (15 prijava zbog diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, dvije po osnovu vjerske pripadnosti a četiri po osnovu nacionalne pripadnosti) kojima je prijavljeno 28 lica (13 nepoznati izvršioci). Tužiocima su dostavljeni spisi za dva predmeta na ocjenu i mišljenje, kojima je prijavljena diskriminacija. Osnovno državno tužilaštvo je dvije prijave prekvalifikovao u krivično djelo - čl.399 KZCG (nasilničko ponašanje) i čl. 168 KZCG (ugrožavanje sigurnosti). Ukupno je evidentirano 21 lice, koja su žrtve diskriminacije, od kojih su 20 muškog pola; **u 2015. godini** 19 slučajeva u vezi diskriminacije od kojih 13 po nepoznatom izvršiocu (16 prijava zbog diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, tri po osnovu nacionalne pripadnosti), kojima je prijavljeno 22 lica. Zamjenik Osnovnog državnog tužioca (ZODT) je tri prijave prekvalifikovao u krivično djelo - dvije u čl.433 KZCG.(rasna i druga diskriminacija) i jednu u čl.168 KZCG (ugrožavanje sigurnosti), a u četiri slučaja ZODT se izjasnio da nema elemenata krivičnog djela i prekršaja. Procesuirano je 15 slučajeva. Jedan broj izvršilaca (sedam) i pored preduzetih mjera nije bilo moguće identifikovati, ugašeni su profili na face book-u; **u 2016. godini** 45 slučajeva u vezi diskriminacije od kojih 39 po nepoznatom izvršiocu. Od 45 prijave za diskriminaciju jedna prijava je podnijeta po osnovu rasne, tri po osnovu nacionalne, a ostale po osnovu seksualne orijentacije. Od 45 podnosilaca prijava samo su tri ženskog pola. Podnijeto je 13 prekršajnih prijava od kojih, 1 po

¹⁸ Službeni list Crne Gore, br. 057/09 od 18.08.2009, 049/10 od 13.08.2010, 047/14 od 07.11.2014, 002/15 od 16.01.2015, 035/15 od 07.07.2015, 058/15 od 09.10.2015

nacionalnoj osnovi, 1 po vjerskoj i 11 zbog seksualne orijentacije od kojih je Sud za prekršaje u Podgorici riješio jedan slučaj i donio oslobađajuću presudu za prijavljeno lice, koje je bilo osumnjičeno za seksualnu diskriminaciju. Struktura prekršajnih prijava: Čl.7.Zakona o javnom redu i miru: 4; Čl.8.Zakona o javnom redu i miru: 1; Čl.17.Zakona o javnom redu i miru: 2; Čl.19.Zakona o javnom redu i miru: 6. Podnijete su 3 krivične prijave – dvije iz čl.399 i jedna iz čl.166a, od čega dvije prijave po rasnoj i jedna po vjerskoj osnovi, a osnovnom državnim tužiocu je dostavljeno 9 predmeta na ocjenu i odlučivanje.

Članom 19 Zakona o javnom redu i miru je propisano da ko na javnom mjestu govorom, natpisom, znakom ili na drugi način vrijeđa drugog po osnovu nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, etničkog porijekla ili drugog ličnog svojstva, kazniče se za prekršaj novčanom kaznom od 250 eura do 1.500 eura ili kaznom zatvora do 60 dana.

Prema podacima UP u periodu 2012., 2013., 2014., 2015. i 2016. godine registovani su sledeći slučajevi kršenja člana 19 Zakona o javnom redu i miru: u toku **2012. godine** 4 prekršaja koji su počinjeni od strane 6 izvršioca, protiv 6 oštećenih; u toku **2013. godine** 11 prekršaja, koji su počinjeni od strane 10 izvršioca, protiv 10 oštećenih; u toku **2014. godine** 11 prekršaja, koji su počinjeni od strane 15 izvršioca, protiv 17 oštećenih; u toku **2015. godine** 21 prekršaj, koji je počinjen od strane 21 izvršioca, protiv 7 oštećenih; u toku **2016. godine** 14 prekršaja, koji su počinjeni od strane 14 izvršioca, protiv 18 oštećenih.

Član 4, stav 1, tačka 4 i 5 Zakona o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim manifestacijama propisuje da se pod nasiljem i nedoličnim ponašanjem učesnika na sportskim priredbama, u smislu ovog Zakona, podrazumijeva u tački 4 - unošenje i isticanje transparenta, zastave ili drugog predmeta s tekstom, slikom, znakom ili drugim obilježjem koji poziva ili podstiče na fizički sukob, nacionalnu, rasnu, vjersku i drugu mržnju ili netrpeljivost; u tački 5 - uzvikivanje parola i pjevanje pjesama pogrdne sadržine koje pozivaju ili podstiču na fizički sukob, nacionalnu, rasnu, vjersku i drugu mržnju ili netrpeljivost.

Prema podacima UP u periodu 2013., 2014., 2015. i 2016. godine registovani su sledeći slučajevi kršenja člana 4, stav 1, tačka 4 i 5 Zakona o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim manifestacijama: u toku **2013. godine** 1 prekršaj, počinjen od strane šest izvršilaca, protiv 2 oštećena; u toku **2014. godine** 1 prekršaj, počinjen od strane 1 izvršioca, protiv 1 oštećenog; u toku **2015. godine** 1 prekršaj, počinjen od strane 2 izvršioca, protiv 1 oštećenog; u toku **2016. godine** 1 prekršaj, počinjen od strane 1 izvršioca, protiv 1 oštećenog.

Prema podacima dobijenim od Vrhovnog suda Crne Gore u periodu od 2014. godine do 1. maja 2017. godine procesuirani su krivični predmeti rasne diskriminacije u skladu sa članovima 158, 159, 160, 199, 370 i 443 KZCG, te parnični predmeti pokrenuti u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije (osnov rasna diskriminacija), kao i u skladu sa Zakonom o javnom redu i miru.

Kada su u pitanju osnovni sudovi u Crnoj Gori, pred Osnovnim sudom u Podgorici oformljen je jedan predmet za krivična djela koja se odnose na rasnu diskriminaciju, i to za član 199 KZCG. Ovaj predmet koji se vodio po poslovnom oznakom broj K.br. 796/14 je pravosnažno presuđen 05.11.2015. godine i to osuđujućom presudom – novčana kazna u iznosu od 3.000,00 €.

Pred Višim sudom u Bijelom Polju u traženom periodu vođen je jedan krivični postupak zbog krivičnog djela izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje iz čl.370 st.3 u vezi st.1 u vezi čl.23 st.2

KZCG, koji je trajao ukupno 1 godinu 1 mjesec i 3 dana, uz napomenu da je presuda u ovom predmetu jednom ukinuta.

U periodu od 2014. do 09.05.2017. god. pred Višim sudom u Podgorici vođena su 4 krivična postupka, zbog krivičnog djela izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje iz čl 370 KZCG, protiv 4 lica i to: K.br. 76/14, protiv 1 lica – presudom od 24.10.2014. god. 1 lice oglašeno krivim i osuđeno na kaznu zatvora u trajanju od 3 mjeseca, a odluka je postala pravosnažna 15.12.2014. godine. Postupak je trajao 5 mjeseci i 13 dana, računajući do dana pravosnažnosti; K.br. 115/14, protiv 1 lica – presudom od 05.06.2015. god. 1 licu izrečena je mjera bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, a odluka je postala pravosnažna 20.10.2015. god. Ovaj postupak je trajao 1 godinu i 7 dana, računajući do dana pravosnažnosti; K.br. 123/14 – protiv 1 lica – presudom od 25.12.2014. god. 1 licu je izrečena uslovna osuda, kojom mu je utvrđena kazna zatvora u trajanju od 6 mjeseci i istovremeno određeno da se ona neće izvršiti ukoliko osuđeni za vrijeme od 2 godine ne učini novo krivično djelo. Odluka je postala pravosnažna 16.04.2015. god., a postupak je trajao 5 mjeseci i 18 dana, računajući do dana pravosnažnosti; Kod ovog suda u radu se nalazi predmet pod poslovnim brojem K.br. 95/16, po optužnici Višeg državnog tužilaštva u Podgorici K.br. 121/15 od 05.10.2016. godine, protiv 3 lica, a za 1 lice, stavljeno je na teret i izvršenje kriv. djela iz čl 370.

Pred Osnovnim sudom u Nikšiću, vodi se jedan parnični postupak, pokrenut u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije (osnov rasna diskriminacija) i isti se vodi pod poslovnom oznakom P.br. 1890/15. Navedeni predmet je pokrenut dana 30.09.2015. godine i dalje je u toku, dok pred ostalim osnovnim sudovima, tokom izvještajnog perioda nije bilo predmeta rasne diskriminacije.

Kada su u pitanju postupci pred Sudovima za prekršaje, pred Sudom za prekršaje u Podgorici, od 2014. godine do 1. maja 2017. godine, ukupno je vođeno 9 prekršajnih postupka za predmete rasne diskriminacije. Od toga broja, pet predmeta je postalo pravosnažno u toku 2016.godine, dok se četiri predmeta i dalje nalaze u radu. Jedna odluka bila je oslobađajuća, u jednom predmetu je izrečena novčana kazna u iznosu od 250.00 €, dok je u tri predmeta došlo do obustave postupka. Kada govorimo o osnovima diskriminacije, u dva predmeta bilo je riječi o vjerskom osnovu, dok je u preostalih sedam slučajeva postupak vođen radi utvrđivanja prekršajne odgovornosti po nacionalnom osnovu.

U Sudu za prekršaje u Budvi, od 2014. godine do 1. maja 2017. godine, pokrenuta su ukupno dva postupka za predmete rasne diskriminacije u skladu sa Članom 19 Zakona o javnom redu i miru, od čega je jedan predmet riješen i trajao je 7 mjeseci, dok je drugi predmet i dalje u radu. U Odjeljenju u Herceg Novom bilo je ukupno 5 predmeta vođenih u skladu sa Članom 19 Zakona o javnom redu i miru, i svi predmeti su riješeni. Pred Odjeljenjem u Baru, postupak je bio pokrenut za 3 predmeta koji su riješeni.

Pred Sudom za prekršaje u Bijelom Polju, tokom 2016. godine, vođeno je ukupno 6 predmeta zbog vrijeđanja po nacionalnoj osnovi, od čega su četiri predmeta riješena, a dva predmeta su i dalje u radu. U 2017. godini pokrenut je jedan predmet za vrijeđanje po nacionalnoj osnovi (prekšaj iz čl.7.Zakona o javnom redu i miru) i taj predmet je i dalje u toku.

U Odjeljenjima u Beranama i Pljevljima, od 2014. godine do 1. maja 2017. godine, bila su u radu dva predmeta, i oba su riješena.

U vezi sa predmetima diskriminacije koje je procesuirao Zaštitnik ljudskih prava i sloboda¹⁹ Crne Gore, ova Institucija je u 2012. godini imala u radu 64 predmeta koji se odnose na diskriminaciju. Od tog broja 21 po osnovu nacionalne pripadnosti, a vjere i uvjerenja 1. U 2013. godini Zaštitnik je imao u radu 59 predmeta koji su se odnosili na diskriminaciju od čega je 13 prenijetih iz prethodne godine, a 46 je podnijeto u 2013. godini. Od tog broja 10 po osnovu nacionalne pripadnosti, a vjere 2. Tokom 2014. godine u radu kod Zaštitnika su bile 54 pritužbe, od čega je riješeno 44, a 10 je prenijeto u narednu, 2015. godinu. Od tog broja 8 po osnovu nacionalne pripadnosti. U 2015. godini Zaštitnik je u radu imao ukupno 83 predmeta iz oblasti zabrane diskriminacije. Svi predmeti su okončani. Od tog broja 15 po osnovu nacionalne pripadnosti, a vjera i vjerski simboli 4. U 2016. godini Zaštitnik je u radu imao 151 predmet iz oblasti zabrane diskriminacije. Okončano je 146 predmeta, a 5 predmeta je prenijeto u 2017. godinu. Od tog broja 9 predmeta po osnovu nacionalne pripadnosti, afirmativna akcija po osnovu pripadnosti romskoj i egipćanskoj manjinskoj zajednici 7 predmeta, 3 po osnovu vjerske pripadnosti; 2 po osnovu etničke pripadnosti, 1 po osnovu nacionalne i vjerske pripadnosti, 1 po osnovu nošenja vjerskih simbola, 1 po osnovu nacionalne/političke pripadnosti i pola, 1 po osnovu nacionalne i političke pripadnosti.

POŠTOVANJE POSEBNIH PRAVA I SLOBODA U FUNKCIJI ELIMINACIJE DISKRIMINACIJE

Član 5 Konvencije

Pravo na jednak postupak pred sudovima i svakim drugim sudskim organom;

Ustavom Crne Gore zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu, koja se takođe odnosi na zabranu od diskriminacije u pristupu sudovima. Ustavom je takođe zagarantovano pravo svakog na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda. Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. Svako ima pravo obraćanja međunarodnim organizacijama radi zaštite svojih prava i sloboda zajemčenih Ustavom. Jednak pristup domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica pred sudovima podrazumijeva i jednakost prava na pravnu pomoć koje Ustav svakom garantuje.

Zakon o sudovima²⁰ u članu 3 propisuje da svako ima pravo da se obrati sudu radi ostvarivanja svojih prava. Svi su jednaki pred sudom.

Zakon o parničnom postupku²¹, takođe, propisuje jednakost stranaka i obavezuje sud da svakoj stranci pruži mogućnost da se izjasni o zahtjevima i navodima protivne stranke. Stranka u postupku može da bude svako fizičko i pravno lice. Ako se postupak ne vodi na jeziku stranke, odnosno drugih učesnika u postupku obezbijediće im se, na njihov zahtjev, usmeno prevođenje na njihov jezik ili jezik koji razumiju svih podnesaka i pisanih dokaza, kao i onoga što se na ročištu iznosi.

Zakonikom o krivičnom postupku, u članu 7, stav 2 propisano je da u sudu na čijem području značajan dio stanovništva čine pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u službenoj upotrebi u krivičnom postupku je i njihov jezik, u skladu sa zakonom.

¹⁹ http://www.ombudsman.co.me/Izvjestaji_Zastitnika.html

²⁰ Službeni list Crne Gore", br. 011/15 od 12.03.2015

²¹ Službeni list Republike Crne Gore", br. 022/04 od 02.04.2004, 028/05 od 05.05.2005, 076/06 od 12.12.2006, Službeni list Crne Gore", br. 073/10 od 10.12.2010, 047/15 od 18.08.2015, 048/15 od 21.08.2015

Izmjenama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u 2015. godini učinjen je napredak i omogućeno je ostvarivanje besplatne pravne pomoći u postupku pred javnim izvršiteljem. Takođe, prepoznati su kao korisnici prava na besplatnu pravnu pomoć i žrtve nasilja u porodici (iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici) na isti način kao i žrtve krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici i trgovine ljudima. Izmijenjeni su imovinski kriterijumi koji su propisani kao osnov za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć i definisani kriterijumi po kojima advokat može uskratiti pravnu pomoć (u skladu sa zakonom kojim se uređuje advokatura).

Pravo na sigurnost osobe i zaštitu države od nasilja i zlostavljanja bilo od strane vladinih službenika, bilo od svake osobe, grupe ili ustanove;

Shodno Zakonu o unutrašnjim poslovima²², odnosno članu 122, kao jedan od tri oblika nadzora nad radom policije (pored parlamentarne i unutrašnje), u Crnoj Gori je obrazovan Savjet za građansku kontrolu policije. Savjet broji ukupno pet članova koje bira Skupština Crne Gore na period od pet godina. To su domaći eksperti iz oblasti vladavine prava, pravnih nauka, ljudskih prava i zdravlja ljudi. U radu Savjeta, što mu daje posebnu težinu, direktno učestvuju i nevladine organizacije koje predlažu dva od ukupno pet članova. Savjet postupa po pritužbama građana, službenika policije i po sopstvenoj inicijativi. Na osnovu istraživanja prijavljanog neprofesionalnog policijskog postupanja. Savjet izdaje konačnu ocjenu i preporuku, a Ministar unutrašnjih poslova je dužan da povratno informiše o preduzetim radnjama u vezi sa izdatom ocjenom i preporukom Savjeta za građansku kontrolu policije.

Politička prava, naročito prava učešća na izborima, prava glasa i kandidature - prema sistemu opšteg i jednakog prava glasa, prava učestvovanja u vladi kao i u upravljanju javnim poslovima, na svim nivoima, i prava pristupa, pod jednakim uslovima, javnim funkcijama;

Izborna zakonodavstvo

Shodno Zakonu o izboru odbornika i poslanika²³, član 94:

“U raspodjeli mandata učestvuju izborne liste koje su dobile najmanje 3% od ukupnog broja važećih glasova u izbornoj jedinici.

Izuzetno od stava 1 ovog člana:

- 1) izborne liste za izbor poslanika pripadnika određenog manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice, naznačenog u izbornoj prijavi ili nazivu izborne liste, u slučaju da ni jedna od njih ne ispuni uslov iz stava 1 ovog člana, a pojedinačno dobiju najmanje 0,7% važećih glasova, stiču pravo na učešće u raspodjeli mandata kao jedna - zbirna izborna lista sa ukupno dobijenim brojem važećih glasova, s tim što će se za obračun mandata priznavati zbrajanje koje obezbjeđuje osvajanje do tri mandata;*
- 2) u slučaju da ni jedna od izbornih lista za izbor poslanika pripadnika hrvatskog naroda u Crnoj Gori ne ispuni uslove iz stava 1 ovog člana i tačke 1 ovog stava, najuspješnija od njih, sa najmanje 0,35% važećih glasova stiče pravo na jedan poslanički mandat;*
- 3) izborne liste za izbor odbornika pripadnika određenog manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice, naznačenog u izbornoj prijavi ili nazivu izborne liste, u slučaju da ni jedna*

²² Službeni list Crne Gore", br. 044/12 od 09.08.2012, 036/13 od 26.07.2013, 001/15 od 05.01.2015

²³ Službeni list Republike Crne Gore", br. 004/98 od 18.02.1998, 005/98 od 25.02.1998, 017/98 od 20.05.1998, 014/00 od 17.03.2000, 018/00 od 31.03.2000, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije", br. 073/00 od 29.12.2000, 009/01 od 22.02.2001, 041/02 od 02.08.2002, 046/02 od 10.09.2002, 045/04 od 02.07.2004, 048/06 od 28.07.2006, 056/06 od 07.09.2006, Službeni list Crne Gore", br. 046/11 od 16.09.2011, 014/14 od 22.03.2014, 047/14 od 07.11.2014, 012/16 od 23.02.2016

od njih ne ispuni uslov iz stava 1 ovog člana, stiču pravo na učešće u raspodjeli mandata pojedinačno, sa dobijenim brojem važećih glasova²⁴.

Pravo iz stava 2 tačka 1 ovog člana koriste izborne liste pripadnika određenog - istog manjinskog naroda, odnosno određene - iste manjinske nacionalne zajednice, sa učešćem do 15% od ukupnog stanovništva u izbornoj jedinici, prema podacima sa posljednjeg popisa stanovništva.

Pravo iz stava 2 tačka 3 ovog člana koriste izborne liste pripadnika određenog-istog manjinskog naroda, odnosno određene-iste manjinske nacionalne zajednice, sa učešćem do 15% od ukupnog stanovništva na državnom nivou i sa učešćem od 1,5% do 15% od ukupnog stanovništva na teritoriji opštine, Glavnog grada, odnosno Prijestonice, prema podacima sa posljednjeg popisa stanovništva.

Učešće izborne liste pripadnika određenog manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice u predizornoj koaliciji sa izbornim listama pripadnika drugog manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice ili izbornim listama političkih stranaka ili grupa građana koje ne koriste pravo iz stava 2 ovog člana ne isključuje drugim podnosiocima izbornih lista tog manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice pravo iz stava 2 ovog člana.“

Na posljednjim parlamentarnim izborima održanim 16. oktobra 2016. godine, od ukupno 81 mandata, Bošnjačka stranka osvojila je 2 mandata, Albanci odlučno (Forca, DUA i AA) 1, i Hrvatska građanska inicijativa osvojila 1 mandat. Najveći broj partija u Skupštini Crne Gore je građanske orijentacije, a ima i jedan broj nacionalnih političkih partija.

Izborom Vlade Crne Gore 28. novembra 2016. godine, od 24 člana Vlade, 8 su pripadnici manjinskih naroda (33,33%). Potpredsjednik Vlade je po nacionalnoj pripadnosti Bošnjak, Ministar unutrašnjih poslova je po nacionalnoj pripadnosti Musliman, Ministar prosvjete je po nacionalnoj pripadnosti Bošnjak, Ministar saobraćaja i pomorstva je po nacionalnoj pripadnosti Bošnjak, Ministar zdravlja je po nacionalnoj pripadnosti Bošnjak, Ministar rada i socijalnog staranja je po nacionalnoj pripadnosti Bošnjak, Ministar za ljudska i manjinska prava je po nacionalnoj pripadnosti Albanac, a Ministar bez portfelja je po nacionalnoj pripadnosti Hrvatica .

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa Upravom za kadrove Vlade Crne Gore izradilo Upitnik za prikupljanje podataka o etničkoj pripadnosti, sa ciljem da dobije statističke podatke o etničkoj strukturi zaposlenih u organima državne uprave i lokalne samouprave u Crnoj Gori, a radi sprovođenja ustavnih garancija o odgovarajućoj zastupljenosti manjina u ovim organima.

Informacija o zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima, organima državne uprave, organima lokalnih uprava, sudovima i Državnom tužilaštvu urađena je 2015. godine. Shodno toj Informaciji, 141 organ je dostavio podatke o ukupnom broju zaposlenih, odnosno dostavljeno je 11.571 popunjenih upitnika ili 67,14%. Od ukupnog broja od 13.900 upitnika, u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorci 8650 (74,76%), Srbi 1301 (11,24%), Albanci 291 (2,51%), Bošnjaci 650 (5,62%), Muslimani 285 (2,46%), Romi 2 (0,02%), Hrvati 88 (0,76%), ostali 49 (0,42%).

Jedna od redovnih aktivnosti koju Ministarstvo za ljudska i manjinska prava sprovodi u saradnji sa nadležnim institucijama i civilnim sektorima jeste i edukacija državnih službenika, predstavnika nacionalnih savjeta manjinskih naroda, te NVO organizacija na temu: „Osnaživanje pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica za bavljenje politikom“. Ove edukativne aktivnosti izuzetno su važne s obzirom da podaci pokazuju da se pripadnice manjinskih naroda, prije

²⁴ Ovo pravo koriste izborne liste pripadnika određenog-istog manjinskog naroda, odnosno određene-iste manjinske nacionalne zajednice, sa učešćem do 15% od ukupnog stanovništva na državnom nivou i sa učešćem od 1,5% do 15% od ukupnog stanovništva na teritoriji opštine, Glavnog grada, odnosno Prijestonice, prema podacima sa posljednjeg popisa stanovništva.

svega, romske i egipćanske suočavaju sa višestrukom diskriminacijom, što je posledica rodne pripadnosti i pripadnosti manjinskom narodu, odnosno manjinskoj nacionalnoj zajednici.

Pravo na slobodno kretanje i izbor svoga boravišta u jednoj državi:

Novim Zakonom o strancima²⁵, koji je počeo da se primjenjuje od 1. aprila 2015. godine, uređuju se uslovi za ulazak, izlazak, kretanje, boravak i rad stranaca u Crnoj Gori. Ovaj zakon se ne primjenjuje: na stranca koji po međunarodnom pravu uživa privilegije i imunitete, ako ovim zakonom nije drukčije propisano; na lica bez državljanstva, jer se na njih primjenjuju odredbe potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, ako je to za njih povoljnije.

Članom 9 Zakona o strancima, strancu se neće dozvoliti ulazak u Crnu Goru, ako: upotrijebi tuđu, nevažeću, odnosno lažnu putnu ili drugu ispravu; ne ispunjava uslove iz člana 11 ovog zakona; to zahtijevaju razlozi nacionalne bezbjednosti, javnog poretka ili javnog zdravlja; je u tranzitu preko teritorije Crne Gore, a ne ispunjava uslove za ulazak u treću državu; je na snazi zaštitna mjera udaljenja, mjera bezbjednosti protjerivanje stranca iz zemlje, zaštitna mjera protjerivanje stranca sa teritorije Crne Gore ili mu je otkazan boravak; nema dovoljno sredstava za izdržavanje za vrijeme boravka u Crnoj Gori i za povratak u državu iz koje je došao ili za putovanje u treću državu.

„O zabrani ulaska stranca u Crnu Goru policija vodi evidenciju.“

Stranac može ulaziti, kretati se i boraviti u Crnoj Gori sa važećom stranom putnom ispravom u koju je unesena viza ili važećom stranom putnom ispravom uz koju ima dozvolu za privremeni boravak, dozvolu za privremeni boravak i rad, odnosno dozvolu za stalni boravak, ako ovim zakonom ili međunarodnim ugovorom nije drukčije propisano.

Stranac koga je Crna Gora obavezna da prihvati na osnovu međunarodnog ugovora, kad to zahtijevaju humanitarni razlozi, razlozi zaštite javnog poretka ili javnog zdravlja, može ulaziti u Crnu Goru bez važeće strane putne isprave.

Državljeni određenih država mogu da ulaze u Crnu Goru i sa važećom ličnom kartom koju je izdao nadležni organ druge države, odnosno drugom ispravom na osnovu koje se može utvrditi njihov identitet i državljanstvo, u skladu sa međunarodnim ugovorom ili propisom o viznom režimu iz člana 16 stav 2 ovog zakona.

Boravak stranca u Crnoj Gori, u smislu ovog zakona, je:

1. boravak do 90 dana;
2. privremeni boravak;
3. stalni boravak.

Kada je u pitanju trajno rješavanje pravnog statusa raseljenih lica iz bivših jugoslovenskih republika i interno raseljenih lica sa Kosova koja borave u Crnoj Gori omogućeno je priznavanje prava na stalno nastanjenje ili privremeni boravak, kroz donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o strancima²⁶, koji je stupio na snagu 7. novembra 2009. godine. Podsjećanja radi, rok za podnošenje zahtjeva za regulisanje statusa, propisan ovim zakonom, bio je dvije godine, tj. do 7. novembra 2011. godine. Nakon toga, rok za podnošenje zahtjeva za regulisanje statusa ovih lica je produžavan, tako da je donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o strancima, krajnji rok u kojem interno raseljena lica sa Kosova mogu podnositi zahtjev za odobravanje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine, produžen je do 31.12.2014. godine.

²⁵ Službeni list Crne Gore, br. 056/14 od 24.12.2014, 028/15 od 03.06.2015, 016/16 od 08.03.2016

²⁶ Službeni list Crne Gore, broj 61/13, 7. novembar 2009. godine

Visina administrativnih taksi koja se plaćala u postupku dobijanja stalnog nastanjenja u Crnoj Gori je bila sljedeća:

- Odobravanje stalnog nastanjenja – 10 eura
- Odobravanje privremenog boravka – 10 eura
- Izdavanje lične karte za stranca – 10 eura
- Izdavanje lične radne dozvole – 10 eura

Raseljeno/interno raseljeno lice da bi ostvarilo pravo na stalno nastanjenje, od države porijekla u obavezi je da pribavi i nadležnom organu u Crnoj Gori priloži pasoš, izvod iz registra rođenih i uvjerenje o državljanstvu (Važno je istaći da se ovim licima u postupku po rješavanju zahtjeva ne traži dokaz o sredstvima za izdržavanje, smještaju i zdravstvenom osiguranju).

Dobijanjem statusa stalno nastanjenog stranca, raseljeno i interno raseljeno lice, pored ostalog, ima pravo na ličnu kartu za strance, kao lični identifikacioni dokument, kojim se dokazuje identite lica, to jest da to lice ima status stranca sa stalnim nastanjenjem u Crnoj Gori, a državljanstvo države porijekla.

Raseljenim i interno raseljenim licima, dobijanjem statusa stranca sa stalnim nastanjenjem, omogućava se integracija u crnogorsko društvo i ostvarivanje prava na rad i zapošljavanje, obrazovanje, stručno usavršavanje, priznavanje diploma i sertifikata, socijalnu pomoć, zdravstveno i penzijsko osiguranje, poreske olakšice, pristup tržištu rada i usluga, slobodu udruživanja, povezivanja i članstva u organizacijama koje zastupaju interese radnika ili poslodavaca.

Novi Zakona o strancima ne tretira pitanja raseljenih i interno raseljenih lica, izuzev što je ovim Zakonom propisano da će se postupci započeti prije početka primjene novog Zakona o strancima (1.1.2015.g.) okončati u skladu sa prethodnim Zakonom o strancima²⁷. Sva lica koja nijesu iskoristila pravo da podnesu zahtjev za regulisanje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine, od 1.1.2015. godine nezakonito borave u Crnoj Gori.

Prema podacima MUP-a u periodu od 7.11.2009. godine, zaključno sa 1.05.2017. godine, raseljena lica i interno raseljena lica su podnijela ukupno 14.342 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja riješeno je 13.833 zahtjeva, dok je po 509 zahtjeva postupak u toku.

MUP, Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) Predstavništvo u Crnoj Gori, potpisali su 06.03.2014. godine Memorandum o saradnji i utvrdili set mjera koje treba preduzeti kako bi se pružila pomoć raseljenim i interno raseljenim licima, koja žive u Crnoj Gori da podnesu zahtjev za rješavanje svog statusa. Memorandumom je formiran i Operativni tim, koji je stalno pratio stanje i preduzimao odgovarajuće mjere.

Od polovine 2014. do 01. marta 2017. godine realizovano je ukupno 12 radnih posjeta, po 5 radnih dana, Kampu na Koniku i svim drugim kampovima, smještajima i privatnim kućama na jugu i sjeveru Crne Gore. Tokom svih pomenutih posjeta pružene su konkretne vrste pomoći i podrške. Ove aktivnosti kombinovanih mobilnih biometrijskih timova Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, Ministarstvo unutrašnjih poslova-Agencije za civilnu registraciju Kosova, UNHCR-a i NVO "Pravni centar", kako bi se pružila pravna i praktična pomoć interno raseljenim licima sa Kosova koja od kraja 90-tih borave u Crnoj Gori, nastavljaju se i u narednom periodu, odnosno i u 2017. godini.

²⁷ Službeni list Crne Gore, br. 82/08, 72/09, 32/11, 53/11, 27/13 i 61/13

Važno je naglasiti da je UNHCR kontinuirano pružao i da sada pruža podršku licima koja žele da regulišu svoj status u Crnoj Gori, kroz pribavljanje dokumentacije, podizanje javne svijesti, javne kampanje, kao i na druge načine.

Takođe, važeći Zakon o strancima, pitanje „lica bez državljanstva“ tretira u članu 2 kojim je propisano da je lice bez državljanstva stranac koga nijedna država u skladu sa svojim zakonodavstvom ne smatra svojim državljaninom.

Poglavljem VIII Zakona o strancima (Isprave za stranca) propisano je da se strancima Crnoj Gori izdaju sljedeće isprave:

- Putna isprava za lice bez državljanstva,
- Putni list za stranca,
- Posebna lična karta za stranca.

S tim u vezi, članom 118 zakona, propisano je da putnu ispravu za lice bez državljanstva izdaje MUP, sa rokom važenja do jedne godine.

Isto tako, na osnovu Zakona o strancima MUP je donio Pravilnik o izgledu i sadržaju obrasca posebne identifikacione isprave, obrascu putnog lista za strance, obrascu i bližem načinu izdavanja putne isprave za lice bez državljanstva²⁸, kojim je propisan bliži način izdavanja, obrazac zahtjeva za izdavanje i obrazac putne isprave za lice bez državljanstva.

Shodno članu 5 Zakona o strancima u postupku izdavanja putne isprave za lice bez državljanstva primjenjuje se zakon kojim se uređuje upravni postupak, ukoliko ovim zakonom nije drukčije propisano.

U okviru procesa realizacije Plana za implementaciju preporuka, koje je Crna Gora prihvatila u drugom ciklusu Opšteg periodičnog pregleda (UPR), a kojim su obuhvaćene 121 preporuka, tokom interaktivne debate na sjednici radne grupe UPR-a u Ženevi od 28. januara 2013. godine, u odnosu na realizaciju preporuke 119.5, koja se odnosi na ratifikaciju Konvencije o smanjenju broja lica bez državljanstva, Ministarstvo unutrašnjih poslova, kao nosilac primarne nadležnosti i njegovi partneri u realizaciji OEBS i UNHCR su u obavezi da preduzmu konkretne korake na nacionalnom nivou u cilju sprečavanja i eliminisanja uzroka koji dovode do apatridije.

Vlade Crne Gore je od 22. septembra do 22. novembra 2014. godine objavila Javni poziv licima koja borave u Crnoj Gori, a nemaju pristup državljanstvu ni jedne države ili ne mogu da dokažu da ga imaju, da se jave najbližoj jedinici Ministarstva unutrašnjih poslova, radi davanja podataka. Na javni poziv se odazvalo i popunilo navedene upitnike, ukupno 486 lica. Shodno prikupljenim podacima, utvrđeno je da 7 lica imaju dokaze da su državljani druge države, da 240 lica ima regulisan status kao Interno raseljenih lica sa Kosova, dok 221 lice nema nikakav prijavljen boravak u Crnoj Gori, da 7 lica ima odobren privremeni boravak u Crnoj Gori, da 5 lica su u vrijeme javnog poziva imali status raseljenog lica sa prostora bivše SFRJ, a da 13 lica ima prijavljeno prebivalište u Crnoj Gori. Samo za 7 lica, shodno dostavljenim podacima i prikupljenim dokazima je utvrđeno da su lica bez državljanstva i da su ta lica podnijeli zahtjeve za dobijanje putne isprave za lica bez državljanstva, od čega je jedno lice steklo crnogorsko državljanstvo, za 3 lica izdata putna isprava za lica bez državljanstva sa rokom važenja od godinu dana.

U vezi sa trajnim rješavanjem statusa djece čijim roditeljima je potvrđen status raseljenog lica, a koja nisu prijavljena u bazu podataka o raseljenim licima, Crna Gora je taj problem prevazišla kroz Izmjene

²⁸ Službeni list Crne Gore, br. 22/2015

i dopune Zakona o vanparničnom postupku²⁹. Tako je u Glavi III Zakona – utvrđenja vremena i mjesta rođenja Članom 70a propisano:

„U postupku utvrđivanja vremena i mjesta rođenja sud utvrđuje vrijeme i mjesto rođenja lica koje nije upisano u matični registar rođenih, kao i djeteta koje je rođeno van zdravstvene ustanove, a vrijeme i mjesto njegovog rođenja se ne može utvrditi u skladu sa zakonom kojim se uređuje vođenje matičnih registara.“ Na ovaj način se prvenstveno riješio pravni status velikog broja raseljenih lica – djece romskog i egipćanskog porijekla na Koniku.

Donošenjem ovog Zakona, pripremljenog u saradnji sa UNHCR-om i UNICEF-om, procedura je pojednostavljena i propisan je postupak utvrđivanja vremena i mjesta rođenja u cilju regulisanja statusa lica koja nijesu upisana u matični registar i lica rođenih van zdravstvenih ustanova. Definisano je da se taj postupak pokreće predlogom lica koje nije upisano u matični registar rođenih ili predlogom svakog lica koje ima neposredni pravni interes, odnosno organa starateljstva. U cilju lakšeg ostvarivanja prava predviđeno je da je mjesno nadležan svaki stvarno nadležni sud. Takođe, utvrđeno je da prvostepeni sud dostavlja pravosnažno rješenje o vremenu i mjestu rođenja organu nadležnom za vođenje matičnih registara u roku od osam dana od dana pravosnažnosti, radi upisa činjenice rođenja u matični registar rođenih. Propisano je da je predlagač oslobođen plaćanja taksi i drugih troškova postupka.

U vezi sa gore navedenim, Kontinuirano se realizuju mjere sa ciljem podizanja svijesti o potrebi prijave rođenja i povećanja broja djece koja su naknadno upisana u matične registre rođenih (u slučajevima kada to nije učinjeno odmah po rođenju i kako bi takvih slučajeva bilo manje). U 2014. godini, uz podršku UNHCR-a je doštampano 7.000 primjeraka brošure „Prijava novorođenčeta u 4 koraka“ na crnogorskom jeziku, 2.000 na albanskom i 1.000 na romskom jeziku i distribuirano u 2015. godini porodilištima u Crnoj Gori. Brošura je izrađena u formi vodiča za roditelje, shodno nastojanjima da se građanima predstavi procedura i učine relevantne informacije lako dostupnim.

Pregled podataka iznad je dat u odnosu na **Preporuku Komiteta br. 12 iz završnih razmatranja o kombinovanom drugom i trećem Izvještaju Crne Gore.**

Pravo na narodnost;

Ustav Crne Gore garantuje jednaka prava i obaveze svim građanima, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo i zabranjuje svaku neposrednu ili posrednu diskriminaciju, po bilo kom osnovu. Između ostalog, članom 79 stav 1 tačka 1 Ustava Crne Gore pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemče se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima, „na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti“. U skladu sa članom 4 Zakona o manjinskim pravima i slobodama *„pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica ravnopravni su sa drugim državljanima i uživaju jednaku zakonsku zaštitu. Protivzakonita je i kažnjiva svaka povreda prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica“*.

Pravo na sklapanje braka i izbora supružnika;

U skladu sa članom 3 *Porodičnog zakona*³⁰ „*brak se zasniva na slobodnoj odluci muškarca i žene da sklope brak, na njihovoj ravnopravnosti, uzajamnom poštovanju i međusobnom pomaganju*“. U

²⁹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku je usvojen na sjednici Skupštine Crne Gore 18. marta 2015. godine, a primjenjuje se od 2. maja 2015. godine, Službeni list CG“, broj 20/15

³⁰ Službeni list Republike Crne Gore, br. 001/07 od 09.01.2007., Službeni list Crne Gore, br. 053/16 od 11.08.2016.

poglavlju istog Zakona, a koje posvećeno uslovima za kojima se određuje punovažnost braka kaže se: „Brak se sklapa saglasnošću volja žene i muškarca datih pred nadležnim organom, na način predviđen ovim zakonom“ (član 16), a u članu 18 se kaže da: „Brak ne može sklopiti lice čija volja nije slobodna“.

Pravo svake osobe na vlasništvo, kao pojedinca ili u zajednici;

Ustavom Crne Gore, u Poglavlju 4, definisana su ekonomska, socijalna i kulturna prava i slobode. U članu 58 Ustava, propisano je da se *“jemči pravo svojine, da niko ne može biti lišen i ograničen prava svojine, osim kad to zahtijeva javni interes, uz pravičnu naknadu”*.

Pravo svojine je uređeno *Zakonom o svojinsko- pravnim odnosima*³¹.

Pravo na nasljeđivanje;

Pravo na nasljeđivanje ostvaruje se u skladu sa *Zakonom o nasljeđivanju*³². U skladu sa članom 4. Zakona o nasljeđivanju vanbračni srodnici izjednačeni su u pogledu nasljeđivanja sa bračnim, a srodnici iz potpunog usvojenja sa srodnicima po krvi. U slučaju potpunog usvojenja prestaju međusobna nasledna prava usvojenika i njegovih potomaka sa njegovim srodnicima po krvi. Takođe, u skladu sa članom 5 ovog Zakona stranci u Crnoj Gori imaju, pod uslovom uzajamnosti, ista nasledna prava kao i crnogorski državljani, ako međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno.

Uzajamnost se pretpostavlja, dok se suprotno ne utvrdi na zahtjev lica koje ima pravni interes. Naslediti se može na osnovu zakona (zakonski naslednici) i na osnovu testamenta (član 6).

Pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere;

Ustavom Crne Gore svakome se jemči pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovjesti, kao i pravo da promjeni vjeru ili uvjerenje (čl.46). Takođe, svakome se garantuje sloboda da, sam ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno ispoljava vjeru ili uvjerenje molitvom, propovjedima, običajima ili obredom. Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim i drugim uvjerenjima.

Crna Gora je definisana kao sekularna država u kojoj su vjerske zajednice odvojene od države. Vjerskim zajednicama koje djeluju na teritoriji Crne Gore, Ustav garantuje ravnopravnost i slobodu u vršenju obreda i vjerskih poslova (član 14). Država se ne miješa u unutrašnju organizaciju i organizaciju vjerskih poslova, već je ove poslove ostavila u nadležnosti i odgovornost samih vjerskih zajednica, tj. vjerske zajednice samostalno uređuju svoju organizaciju i poslove. U Crnoj Gori ne postoji državna religija.

Ostvarivanje vjerskih prava posebno se uređuje *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica*³³ i *Zakonom o svetkovanju vjerskih praznika*³⁴ kako je izvješteno u prethodnom Kombinovanom Izvještaju Crne Gore.

³¹ Službeni list Crne Gore, br.19/09

³² Službeni list Crne Gore, br. 74 od 05. decembra 2008. godine

³³ Službeni list Socijalističke Republike Crne Gore, br. 009/77 od 05.04.1977, 026/77 od 20.07.1977, 029/89 od 25.10.1989, 039/89 od 29.12.1989, Službeni list Republike Crne Gore, br. 027/94 od 29.07.1994, 036/03 od 13.06.2003.

³⁴ Službeni list Republike Crne Gore, br. 056/93 od 29.12.1993, 027/94 od 29.07.1994, Službeni list Crne Gore", br. 073/10 od 10.12.2010.

Pravo na slobodu mišljenja i izražavanja:

Ostvarivanje prava u oblasti informisanja garantovano je Ustavom Crne Gore. Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način. Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugog na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugroževa javni moral ili bezbjednost Crne Gore (čl. 47). Ustav jemči slobodu štampe i drugih vidova obavještanja, kao i pravo da se, bez odobrenja, osnivaju novine i druga sredstva javnog informisanja, uz upis kod nadležnog organa. Ustavom se garantuje pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenijete informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljivanjem netačnog podatka ili obavještenja (čl. 49). U Crnoj Gori nema cenzure. Ustavom je predviđeno da nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavještanja samo ako je to neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka, zatim očuvanje teritorijalnog integriteta Crne Gore, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela, kao i sprečavanja propagiranja rasne, nacionalne ili vjerske mržnje ili diskriminacije (čl. 50). Po Ustavu svako ima pravo pristupa informacijama u posjedu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja koje se može ograničiti ako je to u interesu: zaštite života, javnog zdravlja, morala i privatnosti, vođenja krivičnog postupka, bezbjednosti i odbrane Crne Gore, spoljne, monetarne i ekonomske politike (čl. 51).

Ustavom zajamčena prava na slobodu izražavanja u Crnoj Gori bliže se uređuju medijskom regulativom, usklađenom sa međunarodnim standardima u oblasti medija. U odnosu na prethodni izvještaj koji se odnosio na slobodu izražavanja i javnog informisanja nije bilo promjena iako su se mijenjali zakoni (Izmjene i dopune zakona o radio-difuznim servisima 2016, Izmjene i dopune Zakona o elektronskim medijima).

Crna Gora je u 2017. godini donijela *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama*³⁵. Ovim Zakonom se uređuje način i postupak za ostvarivanje prava građana da traže, primaju i koriste informacije koje su u posjedu organa vlasti. Pristup informacijama u posjedu organa vlasti je slobodan, a pravo na pristup informacijama imaju domaća i strana fizička i pravna lica bez obaveze da navode razloge i objašnjavaju interes traženja informacija. Ovim zakonom pravo na pristup informacijama garantuje se na nivou principa i standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama. Zakon se zasniva na načelima - slobode informisanja, jednakim uslovima za ostvarivanje prava, otvorenosti i javnosti rada organa javne vlasti i hitnosti postupka.

Članom 6 Zakona je propisano da su organi vlasti dužni da svakom fizičkom i pravnom licu omoguće pristup informacijama na ravnopravnoj osnovi i pod jednakim uslovima, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Članom 7 Zakona je propisano da je pristup informacijama u javnom interesu.

Pravo na slobodu miroljubivog zbora i udruživanja:

Slobode okupljanja i udruživanja građana u Crnoj Gori zagarantovane su Ustavom i spadaju u korpus političkih prava i sloboda. Ustav Crne Gore jemči slobodu političkog, sindikalnog i drugog udruživanja i djelovanja, bez odobrenja, uz upis kod nadležnog organa.

Članom 52 Ustava Crne Gore zajamčena je sloboda mirnog okupljanja bez odobrenja, uz prethodnu prijavu nadležnom organu. Ustavom zajamčena sloboda mirnog okupljanja obezbijedena je *Zakonom o*

³⁵ Službeni list Crne Gore", br. 044/12 od 09.08.2012, 030/17 od 09.05.2017

*javnim okupljanjima*³⁶ koji u skladu sa Kriterijumima ljudske dimenzije OEBS-a iz Kopenhagena, uključujući i preporuke iz Varšave 2001.godine, afirmiše pravo na slobodu javnog okupljanja.

Prijavu za održavanje javnog okupljanja podnosi organizator javnog okupljanja, 5 dana prije vremena za koje ja zakazano okupljanje područnoj jedinici Uprave policije po mjestu održavanja javnog okupljanja. Organizator skupa može biti pravno ili fizičko lice. Ako javno okupljanje organizuje grupa građana ili više pravnih lica, utvrđena je njihova obaveza da kao organizatori – odrede zajedničkog zastupnika.

KZCG-om u članu 181 obezbijedena je krivično pravna zaštita spječavanja i ometanja mirnog okupljanja. Svako ko silom, prijetnjom, obmanom ili na drugi način spriječi ili ometa javni skup koji je organizovan u skladu sa zakonom, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine (stav 1). Kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela (stav 2) postoji kada djelo učini službeno lice u vršenju službe. Službeno lice koje je silom, prijetnjom ili na drugi način sprječavalo ili ometalo zakonito prijavljeni skup kazniće se zatvorom do tri godine. Normativne pretpostavke za ostvarivanje ovih sloboda ostvarene su donošenjem *Zakona o političkim partijama*³⁷, *Zakona o nevladinim organizacijama*³⁸, *Zakona o radu*³⁹, kao i donošenjem pratećih podzakonskih propisa za njihovu razradu.

Oblik udruživanja građana u okviru političkih partija (tj. uslovi i način: osnivanja, organizovanja, registracije, udruživanja i prestanka rada političkih partija), regulisan je Zakonom o političkim partijama. U skladu sa odredbama ovog Zakona, politička partija je organizacija slobodno i dobrovoljno udruženih građana radi ostvarivanja političkih ciljeva demokratskim i mirnim sredstvima. Političke partije imaju svojstvo pravnih lica, djeluju javno i na teritorijalnom principu. Partiju mogu osnovati najmanje 200 građana sa biračkim pravom u Crnoj Gori, koji svojevrijem potpišu izjavu o osnivanju partije. Registar političkih partija je javna knjiga i void ga ministarstvo nadležno za poslove uprave. Registracija političke partije vrši se po sistemu prijave, uz koju je neophodno dostaviti: odluku o osnivanju partije, statut partije i program partije.

Kada su u pitanju nevladine organizacije, Zakon o nevladinim organizacijama afirmiše liberalni koncept osnivanja i registracije nevladinih udruženja i nevladinih fondacija, na način što udruženje mogu osnovati najmanje 3 lica od kojih jedno mora imati prebivalište, boravište ili sjedište u Crnoj Gori, a fondaciju najmanje jedno lice nezavisno od njegovog prebivališta, boravišta i sjedišta. Upis u registar se vrši kod ministarstva nadležnog za uprave, a na osnovu prijave za upis. Uz prijavu za upis udruženja podnosi se osnivački akt, zapisnik sa osnivačke skupštine i statut. Uz prijavu za upis fondacije podnosi se osnivački akt, odnosno testament ako se osniva testamentom, zapisnik sa osnivačke sjednice upravnog odbora i statut.

Strana nevladina organizacija može djelovati na teritoriji Crne Gore radi ostvarivanja ciljeva i interesa koji nijesu zabranjeni Ustavom i zakonom i ako je svoje predstavništvo upisala kod nadležnog ministarstva. Strana organizacija, u smislu ovog zakona, je nevladina organizacija sa svojstvom pravnog lica, čije je sjedište u drugoj državi, a koja je osnovana po propisima te države radi ostvarivanja zajedničkih ili opštih ciljeva i interesa.

³⁶ Službeni list Crne Gore, br. 052/16 od 09.08.2016

³⁷ Službeni list Republike Crne Gore, br. 021/04 od 31.03.2004, Službeni list Crne Gore, br. 073/10 od 10.12.2010, 040/11 od 08.08.2011, 059/11 od 14.12.2011

³⁸ Službeni list Crne Gore, br. 039/11 od 04.08.2011

³⁹ Službeni list Crne Gore, br. 049/08 od 15.08.2008, 026/09 od 10.04.2009, 088/09 od 31.12.2009, 026/10 od 07.05.2010, 059/11 od 14.12.2011, 066/12 od 31.12.2012, 031/14 od 24.07.2014, 053/14 od 19.12.2014

Ovdje treba dodati da je 2007. godine, kao organizaciona jedinica Generalnog sekretarijata Vlade Crne Gore, osnovana Kancelarija za saradnju s nevladinim organizacijama. Zadatak Kancelarije je da unaprijeđuje i koordinira rad državnih organa sa NVO na principima: partnerstva, transparentnosti, odgovornosti, međusobnog informisanja i nezavisnosti NVO.

Zadatak Kancelarije je i da inicira i organizuje obrazovanje državnih službenika o pitanjima od značaja za saradnju sa NVO i građansku participaciju, i da sarađuje sa NVO, njihovim koalicijama i mrežama, međunarodnim organizacijama i institucijama na pitanjima koje spadaju u nadležnost Kancelarije. Kancelarija, takođe, obavlja stručne i administrativne poslove za potrebe Savjeta za razvoj nevladinih organizacija.

Ona predstavlja institucionalnu podršku stvaranju povoljnog okruženja za rad i razvoj nevladinih organizacija kroz intenziviranje međusektorske saradnje u pripremi i primjeni javnih politika i kroz realizaciju partnerskih aktivnosti i projekata, sa namjerom da se doprinese unapređenju saradnje Vlade Crne Gore- organa državne uprave i nevladinih organizacija.

Pravo na rad:

Informacije ispod su date u cilju sagledavanja implementacije **Preporuke Komiteta br. 15 iz završnih razmatranja drugog i trećeg kombinovanog Izvještaja o Crnoj Gori.**

Politika zapošljavanja je dio javne politike koja treba da doprinese otklanjanju prepreka privrednom rastu kroz stvaranje uslova za veću zaposlenost i socijalnu uključenost svih njenih građana.

Strateški okvir politike zapošljavanja definisan je Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa za period 2016-2020. Opšti cilj Strategije je “Stvaranje optimalnih uslova za rast zaposlenosti i unapređenje ljudskih resursa”.

Zakonodavni okvir politike zapošljavanja

Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) svoju funkciju na tržištu rada ostvaruje u okvirima koji su utvrđeni *Zakonom o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti*⁴⁰, propisima iz oblasti rada, zdravstvenog, penzijskog i invalidskog osiguranja, socijalne zaštite i drugih strateških dokumenata Vlade Crne Gore u oblasti ekonomske politike i usmjeravanja tržišta rada.

Zakonom o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti, definisana su osnovna načela politike zapošljavanja:

- slobode u izboru zanimanja i radnog mjesta;
- zabrane diskriminacije;
- rodne ravnopravnosti;
- afirmativne akcije usmjerene ka teže zapošljivim licima;
- besplatnosti obavljanja poslova zapošljavanja.

Nezaposleno lice ima pravo da:

- besplatno koristi usluge Zavoda i agencija za zapošljavanje;
- bude informisano o mogućnostima i uslovima za zapošljavanje;
- učestvuje u programima aktivne politike zapošljavanja;
- ostvari novčanu pomoć za vrijeme obrazovanja, osposobljavanja, profesionalne rehabilitacije.

Teže zapošljiva lica imaju prednost u sprovođenju pojedinih mjera aktivne politike zapošljavanja.

⁴⁰ Sl. list CG, br. 14/10, 40/11, 45/12, 61/13 i 20/15

U cilju povećanja zaposlenosti svih nezaposlenih, uključujući i teže zapošljiva lica, ZZZCG realizuje niz mjera **aktivne politike zapošljavanja (APZ)** koje su usklađene sa smjericama Evropske strategije zapošljavanja, i to:

- Informisanje o mogućnostima i uslovima zapošljavanja;
- Posredovanje u zapošljavanju;
- Profesionalna orijentacija;
- Ospobljavanje za samostalan rad;
- Podrška samozapošljavanju;
- Subvencije za zapošljavanje;
- Obrazovanje i osposobljavanje odraslih;
- Profesionalna rehabilitacija teže zapošljivih lica;
- Javni rad;
- Osposobljavanje za rad kod poslodavca;

Sprovođenje aktivne politike zapošljavanja, ima za cilj sistemsko smanjivanje nezaposlenosti, posebno dugoročno i teže zapošljivih lica, kojoj pripadaju Romi i Egipćani.

Uredba o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica - kao šira mjera aktivne politike zapošljavanja.

Uredbom su propisne subvencije za poslodavce koji zaposle određene kategorije nezaposlenih lica koja se nalaze na evidenciji nezaposlenih:

- lice starije od 50 godina života i živi kao samohrana osoba sa jednim ili više izdržavanih lica;
- lice koje nije bilo u radnom odnosu u prethodnih šest mjeseci;
- lice koje nije završilo srednje obrazovanje ili stručnu kvalifikaciju ili koje je završilo redovno obrazovanje, a najduže dvije godine nakon toga nije imalo zasnovan radni odnos;
- **lice koje pripada populaciji Roma i Egipćana;**
- lice koje učestvuje u programima javnih radova.

Poslodavac koji zaposli lice na koja se uredba odnosi ne plaća :

- doprinos za obavezno socijalno osiguranje na zarade (doprinos za penzijsko i invalidsko osiguranje, doprinos za zdravstveno osiguranje i doprinos za osiguranje od nezaposlenosti) i doprinos za Fond rada i porez na dohodak fizičkih lica.

Uredba se primjenjuje od 1.1.2016 – 31.12.2017. godine.

Evidencija nezaposlenih Roma i Egipćana

ZZZCG evidenciju nezaposlenih lica ne vodi po etničkoj pripadnosti, već je izjašnjavanje nezaposlenih o etničkoj pripadnosti isključivo dobrovoljno. Tako se na dan 31.12.2016. godine, u evidenciji ZZZCG nalazilo 1731 lice koje se izjasnilo kao pripadnik Roma i Egipćani, od kojih 766 žena (44,25%). U ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti ova populacija, na isti dan, učestvuje sa 3,53%.

Administrativni podaci o nezaposlenosti (period 2012-15.05.2017.):

Godina	Br. registrovanih nezaposlenih	Br. nezaposlenih Roma i Egipćana	Žene	Procenat žena (%)	Učešće u ukupnoj nezaposlenosti
2012	31232	1012	427	42,19	3,24

2013	34514	1118	471	42,12	3,23
2014	34687	1326	567	42,76	3,82
2015	39991	1542	670	43,45	3,85
2016	49487	1731	766	44,25	3,49
15.05.2017	52247	1841	810	43,99	3,52

Analiza **uporednih statističkih podataka** o Romima i Egipćanima prijavljenim u evidenciju nezaposlenih lica u prethodnom periodu, pokazuje da se oni nijesu bitnije mijenjali posljednjih pet godina.

Opšte karakteristike su:

- broj nezaposlenih Roma i Egipćana kreće se oko 1500, u prosjeku
- učešće žena oko 43%
- učešće u ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti oko 3,5%
- **94%** čine lica bez zanimanja i stručne spreme

Kvalifikaciona struktura nezaposlenih pripadnika romske i egipćanske populacije na dan 31.12.2016:

- lica bez zanimanja i stručne spreme 95,23% (učešće žena 44,29%),
- lica sa završenim III stepenom stručne spreme 2,59 % (28,88% žena),
- lica sa završenim IV stepenom stručne spreme 1,27% (59,09% žena),
- lica sa završenim II stepenom stručne spreme sa 0,86% (60% žena)
- jedno lice muškog pola sa završenim VI stepenom stručne spreme (0,05 %).

Uključivanje Roma i Egipćana u mjere APZ

ZZZCG, u nastojanju da kvalitativno poboljša položaj ove populacije i obezbijedi jednake mogućnosti na tržištu rada, nezaposlene Rome i Egipćane **informiše** o pravima i obavezama koja imaju dok se nalaze na evidenciji, **motiviše** ih za uključivanje u programe aktivne politike zapošljavanja i posreduje u zapošljavanju, po principima afirmativne akcije.

U godišnjim programima rada, ZZZCG planira aktivnosti i sredstva namijenjena poboljšanju zapošljivosti i zapošljavanju Roma i Egipćana, poštujući odredbe Nacionalne strategije zapošljavanja i ljudskih resursa i Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori i pratećih akcionih planova.

Program obrazovanja i osposobljavanja odraslih podrazumijeva sticanje stručnih kvalifikacija i ključnih vještina potrebnih tržištu rada.

Realizuje se kroz neformalno obrazovanje kod organizatora obrazovanja odraslih, po javno važećim programima obrazovanja.

Pripadnici romske i egipćanske populacije uglavnom se uključuju u programe osposobljavanja za sticanje stručne kvalifikacije za zanimanja nižeg nivoa stručnosti, (pomoćna zanimanja).

Broj uključenih Roma i Egipćana u programe obrazovanja i osposobljavanja: 2012. godina - 8 lica (5 žena); 2013. godina - 2 žene i 1 muškarac uključen u program stručnog osposobljavanja; 2014. godina - 20 lica (13 žena); 2015. godina - 11 lica (8 žena); 2016. godina - 4 žene.

Sezonsko zapošljavanje je prilika za veliki broj Roma i Egipćana da, makar i na kraće vrijeme, zasnuju radni odnos.

Broj Roma i Egipćana obuhvaćenih sezonskim zapošljavanjem: 2012. godina - 53 lica (20 žena); 2013. Godina - 17 lica (5 žena); 2014. godina - 31 lice (12 žena); 2015. godina - 22 lica (7 žena); 2016 . godina - 62 lica (27 žena).

Javni radovi - društveno korisni programi iz oblasti brige o djeci i mladima, starim licima koja su u stanju socijalne potrebe, zaštite životne sredine, obrazovni, kulturni i drugi programi od javnog interesa, koji podstiču otvaranje novih radnih mjesta i podizanje radnih potencijala, nivoa znanja i vještina nezaposlenih lica, a istovremeno pomažu razvoj lokalnih samouprava.

Broj Roma i Egipćana zaposlenih kroz programe javnih radova: 2012 godina - 27 lica (1 žena); 2013. godina - 19 lica; 2014. godina - 26 lica (4 žene); 2015. godina - 29 lica (5 žena); 2016. godina - 18 lica (4 žene).

U okviru realizacije **Operativnog programa „Razvoj ljudskih resursa 2012-2013”**, koji se finansira iz Instrumenta za predpristupnu pomoć (IPA), sprovodi se mjera 3.1 „Podrška većem pristupu tržištu rada licima sa invaliditetom i pripadnicima romske i egipćanske populacije” i Ugovor o uslugama: „Saradnja ZZZCG i CSR”, koji je dizajniran sa namjerom da se Romima i Egipćanima poveća zaposlenost i poboljša pristup tržištu rada, kroz realizaciju brojnih aktivnosti, od unapređenja kapaciteta institucija do unapređenja kapaciteta podnosioca predloga projekata za realizaciju grant šema. Realizacija projektazapočela je u decembru 2015, a trajanje je 18 mjeseci.

Projekat „Korak bliže ka tržištu rada“

ZZZCG je nosilac projekta „Korak bliže ka tržištu rada”, čija realizacija je započela u februaru 2017. godine, sa trajanjem od 12 mjeseci. Glavni cilj projekta je jačanje socijalne inkluzije i zapošljivosti Roma i Egipćana kroz uspostavljanje uslova za sticanje kvalifikacije za prvo zanimanje.

Pravo na stan:

Informacije u nastavku su date u svijetlu razmatranja **Preporuke Komiteta br. 13 iz završnih razmatranja o drugom i trećem kombinovanom Izvještaju Crne Gore.**

Država Crna Gora se donošenjem strateških dokumenata u oblasti stanovanja i *Zakona o socijalnom stanovanju*⁴¹, zatim realizacijom projekata sa ciljem rješavanja stambenih pitanja, sistemski bavi ovim značajnim pitanjem, sa ciljem postizanja socijalne integracije grupa lica i pojedinaca koji na tržištu ne mogu da riješe stambeno pitanje. Pravo na stanovanje se posmatra u sklopu drugih socijalnih prava, a kao preduslov stvaranja socijalne kohezije u društvu.

Vlada Crna Gore, je u septembru 2011. godine, donijela *“Nacionalnu stambenu strategiju 2011-2020”* s Akcionim planom za period 2011-2015. godine. Nakon isteka perioda realizacije ovog Akcionog plana, u decembru 2014. godine Vlada Crne Gore je usvojila Akcioni plan Nacionalne stambene strategije za period 2015-2020. godine. Prioritetne oblasti za definisanje mjera i akcija su: stvaranje preduslova za unapređenje stambenog tržišta; poboljšanje-održavanje postojećeg stambenog fonda; regulisanje pitanja neformalnih naselja; poboljšanje uslova stanovanja posebnih socijalnih grupa; poboljšanje infrastrukture i smanjenje potrošnje energije u stanovanju; formulisanje strateškog okvira za transparentnu raspodjelu javnih resursa, kao i za mobilisanje drugih resursa i sl.

Prioritetni strateški ciljevi Nacionalne stambene strategije i akcionih planova jesu: povećanje dostupnosti stambenog prostora domaćinstvima koja na tržištu ne mogu da riješe svoje stambene potrebe; podrška razvoju rentalnog sektora, kako javnog tako i privatnog, uz stvaranje uslova za

⁴¹ Službeni list Crne Gore, broj 35/13, jul 2013. godine

potpunu pravnu sigurnost u ovom sektoru; i unapređenje sistema upravljanja i održavanja postojećeg stambenog fonda.

Članom 4 Zakona o socijalnom stanovanju utvrđene su prioritetne ciljne grupe, tako da prioritet u ostvarivanju prava na socijalno stanovanje, pored drugih društvenih kategorija, imaju i pripadnici Roma i Egipćana, raseljena lica, interno raseljena lica s Kosova koja borave u Crnoj Gori, stranac sa stalnim nastanjenjem ili privremenim boravkom koji je imao priznat status raseljenog lica ili interno raseljenog lica. Shodno ovom Zakonu donijet je 2014. godine i Program socijalnog stanovanja 2014-2016, a u pripremi je Predlog programa socijalnog stanovanja za period 2017-2020, dok su jedinice lokalne samouprave shodno Zakonu dužne izraditi lokalne programe socijalnog stanovanja kao jednogodišnje programe realizacije..

Prema podacima koje posjeduje MORT, kroz saradnju sa nadležnim organima, značajan broj pripadnika ugroženih grupa žive u neformalnim objektima. Pitanje neformalnih naselja i uopšte neformalne gradnje, tretirano je *Zakonom o regularizaciji neformalnih objekata*⁴². Naime, iako je ovaj zakon stupio na snagu 31. avgusta 2016, ali još nije počeo da se primjenjuje (početak primjene je odložen za 31. jul 2017.), to je namjera da se Zakonom o planiranju i izgradnji (zakon je u fazi izrade) kao sistemskom u ovoj oblasti, riješi status, definiše i pojednostavi postupak legalizacije bespravnih objekata. Predlogom zakona propisana je procedura, tj. uslovi i način legalizacije neformalnih objekata, definisani su neformalni objekti koji mogu ući u proces legalizacije, rješavanje imovinsko – pravnih odnosa, nadležnosti, kategorizacija objekata, kao i način otplate obaveza nelegalnih graditelja, kaznene odredbe i druga pitanja od značaja za legalizaciju. Zakonom je uveden pojam neformalnog objekata osnovnog stanovanja. Navedeni institut je formulisan radi propisivanja obaveze obezbjeđenja alternativnog smještaja vlasniku neformalnog objekta i članovima njegovog porodičnog domaćinstva, koji ne posjeduju drugi stambeni objekat na teritoriji Crne Gore i predstavlja ispunjenje obaveza preuzetih Bečkom deklaracijom. Definisano je obavezno obezbjeđenje alternativnog smještaja u slučaju uklanjanja objekta osnovnog stanovanja.

Proces *Sarajevske deklaracije*, koji je započet 2005. godine, ima za cilj nalaženje trajnih rješenja za izbjeglice i raseljena lica iz sukoba u periodu 1991-1995. godine na teritoriji bivše Jugoslavije. Donatorska konferencija je održana u Sarajevu 24. aprila 2012. godine, pod okriljem partnerskih zemalja. Prikupljena su značajna sredstva. Partnerske zemlje su utvrdile niz stambenih rješenja (modela) kojima se na najbolji način rješavaju potrebe ciljne korisničke populacije. Takva rješenja odražavaju glavne tri raseljeničke situacije kojima se bavi Regionalni stambeni Program: povratak, lokalnu integraciju i posebna rješenja za starije i izuzetno ugrožene raseljene pojedince. Regionalni stambeni program u Crnoj Gori doprinio je zatvaranju kampa Konik II, a u narednim mjesecima će biti zatvoren i Kamp I (što će značiti zatvaranje najvećeg kolektivnog kampa za raseljena lica u Crnoj Gori) ali i ostalih kolektivnih centara za smještaj raseljenih i interno raseljenih lica (u toku izgradnja stambenih jedinica u Beranama što će rezultirati zatvaranjem drugog najvećeg kolektivnog kampa u Crnoj Gori).

U okviru Regionalnog stambenog programa „Pilot Projekat - Nikšić“ (MNE 1) podrazumijeva izgradnju 62 stambene jedinice, čija ukupna vrijednost iznosi 2.780.000.00 €, sredstva granta 1.980.000.00 €, kontribucija države odnosno lokalne jedinice 600.000.00 €. Kroz ovaj projekat 13 romskih porodica je trajno riješilo pitanje stanovanja. Projekat je završen u planiranom roku bez dodatnih radova i bilo kakvog kašnjenja.

⁴² Službeni list Crne Gore", br. 056/16 od 23.08.2016, 013/17 od 28.02.2017

U julu 2013. godine, su kandidovana još dva pod-projekta, "izgradnja 120 stambenih jedinica na Kampu Konik" (MNE 2), čija vrijednost iznosi 6, 906.750. 00 €, od kojih su sredstva granta 6,226,622 00 €. U toku je izgradnja 12 objekata sa po 10 stambenih jedinica. Potrebno je izvršiti selekciju budućih korisnika. Projekat se realizuje u potpunosti planiranom dinamikom.

Na pod-projektu „izgradnja 120 stambenih jedinica na Kampu Konik”- MNE 2 je iz razloga dobre prakse projektovanja došlo do uštede 1.950.977,11 €, pa je Skupština donatora odobrila proširenje projekta stambene gradnje na Koniku-MNE 5 „Izgradnja 51 stambene jedinice na Koniku”- Nastavak IPA Projekta. U toku je sprovođenje postupka javnih nabavki za najpovoljnijeg poudača za izvođenje radova i nadzora nad izvedenim radovima. Očekuje se da u martu 2017. godine počnu radovi na objektima.

Pod-projekat MNE 4: „Izgradnja 94 stambene jedinice u opštini Berane” ima za cilj pružanje trajnih i održivih stambenih rješenja za izbjegla i interno raseljena lica. Vrijednost projekta iznosi 3.990.649 €, od čega su donatorska sredstva 3.575.779 € i ovim projektom biće zatvorena dva kolektivna centra, Rudeš 1 i Rudeš 2. Ugovor sa Konzorcijumom "Eurozox" o izvođenju radova i Konzorcijumom "Ing Invest" o vršenju nadzora nad izvođenjem radova na izgradnji 94 stambene jedinice u Beranama je potpisan 20. decembra 2016. godine. Takođe, potpisan je Grant sporazum sa Razvojnog bankom Savjeta Evrope. Završen je glavni građevinski projekat sa revizijom, a od strane Opštine Berane izdata je građevinska dozvola. Planirani rok za izgradnju 94 stambene jedinice je 18 mjeseci.

Kada su u pitanju obuke budućih stanara, Ministarstvo rada i socijalnog staranja je kroz projekte održivosti obezbijedilo kontinuiran rad sa ovom populacijom. Obuke su sprovedene u septembru 2016. godine, nakon useljavanja porodica. Obavještenja sa stanarima vrše NVO „Pravni centar“ i Centralni registar stanovnika, a u toku je i izrada 14 brošura o raznim temama.

Uporedo sa izgradnjom objekata za stanovanje podsticane su lokalne uprave da izrade nova Akta o održavanju socijalnih stanova.

Izrada lokalnih akcionih planova (LAP) za socijalno stanovanje

Opština Bijelo Polje - U izradi LAP za integraciju Roma 2012-2017 uključena je NVO „E-Roma”. U toku je izrada studije Socijalnog stanovanja. Studija se realizuje kroz projekat „Socijalni položaj Roma“ koji finansira opština Bijelo Polje iz sredstava Komisije za raspodjelu sredstava NVO za 2015.godinu.

Opština Bar - Formiran je i imenovan Tim koji će raditi na izradi LAP socijalnog stanovanja. Trenutno se radi na osnivanju Komisije koja će izvršiti analizu i snimanje postojećeg stambenog fonda u vlasništvu Opštine Bar. Tim će nastojati da LAP donese do kraja IV kvartala 2017. godine.

Opština Cetinje - Aktivnost Analize stanja i potreba romske i egipćanske zajednice (mjere i aktivnosti vezano za poboljšanje uslova stanovanja Roma i Egipćana u LAP) je u toku - nosilac aktivnosti je Sekretarijat za održivi razvoj i infrastrukturu.

Opština Danilovgrad – Legalizacija objekata u kojima žive Romi i Egipćani je završena kao i kod ostalog stanovništva, tačnije Romi i Egipćani u Opštini Danilovgrad imaju objekte za stanovanje od čvrste gradnje.

Opština Herceg Novi – Memorandum o razumjevanju zaključen je 18.08.2015.g između Opštine Herceg Novi i NVO „Help – Hilfe zur selbsthilfe e. V.“ za izgradnju 6 montažnih kuća za ranjive romske porodice. Opština je bila u obavezi da, u skladu sa Memorandumom, obezbijedi lokaciju i infrastrukturu je opremi. U okviru projekta "Unapređenje integracije Roma na lokalnom nivou" koji su zajedno implementirali NVO „CEDEM“, NVO „Mladi Romi“ i Opština Herceg Novi, a finansijski podržala Fondacija „Otvoreno društvo“ iz Budimpešte, urađena je Lokalna studija stanovanja romske i

egipćanske populacije u Opštini Herceg Novi. Lokalna studija obuhvata validne i povjerljive podatke sa terena u kojoj su utvrđeni postojeći problemi stanovanja.

Opština Nikšić – Na teritoriji Opštine Nikšić obezbijeđene su 24 stambene jedinice. Donijet je LAP socijalnog stanovanja za 2016.g. a u toku je donošenje LAP socijalnog stanovanja za 2017.g. U narednom periodu se planira izgradnja još stambenih jedinica, ali i dalje je neophodno mnogo više raditi na poboljšanju uslova njihovog stanovanja, što će biti dio budućeg LAP.

Glavni grad Podgorica – Pripadnici romske i egipćanske populacije u Glavnom gradu oslobođeni su plaćanja troškova za vodu i komunalne usluge. Glavni grad Podgorica ustupio je zemljište za izgradnju stambenih jedinica koje su izgrađene ili se grade u okviru Regionalnog stambenog programa i IPA projekta. Na tom zemljištu trenutno je izgrađeno 5 zgrada.

U cilju poboljšanja uslova stanovanja RE populacije Glavni grad- Podgorica je uložio značajna sredstva, i to:

- U cilju saniranja objekata stanovanja koji su uništeni-oštećeni usljed elementarnih nepogoda početkom 2012. godine, iz Budžeta Glavnog grada – Podgorice opredijeljena su novčana sredstva u iznosu od 7.803,34 € za nabavku građevinskog materijala za 7 porodica.
- U cilju rješavanja stambene situacije građana romske nacionalnosti dodijeljene su 4 stambene jedinice u objektu „DUP-Servisno skladišna zona“ UP 14. Veličina stambenih jedinica kreće se oko 47 m².
- U cilju poboljšanja uslova života Roma i Egipćana, Glavni grad je ustupio građevinsko zemljište površine cca 13,87 ha na području Detaljnog urbanističkog plana „Konik – Vrela Ribnička II“ u Podgorici, kao i naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta do granica urbanističke parcele. Takođe, Skupština Glavnog grada – Podgorice je usvojila Generalni i Detaljni urbanistički plan „Konik - Vrela ribnička II“ u Podgorici, a što je stvorilo pretpostavke za realizaciju IPA Projekta „Identifikovanje trajnih rješenja za interno raseljena lica i stanovnike kampa Konik“ - faza I, čija realizacija treba da otpočne početkom 2013. godine, u vrijednosti od 3.000.000,00 €. Ovim projektom je planirana izgradnja 90 stambenih jedinica na području zone A na Koniku, izgradnja višenamjenskog centra kao i sredstva za obrazovanje i zapošljavanje ove populacije. Ministarstvo rada i socijalnog staranje je nosilac projekta.
- Glavni grad – Podgorica je nakon požara koji se desio 24.07.2012. godine, na području Kampa Konik I preduzeo niz aktivnosti kako bi obezbijedio nastavak normalnog života stanovnika kampa. Službe Glavnog grada odredile su lokaciju za podizanje šator naselja. Glavni Grad je sa svojom komunalnom službom raščistio opožareni teren i izvršio tamponiranje podloge za podizanje šatora. Takođe, Glavni Grad je obezbijedio i hranu u vrijednosti od 21.948.79 €, javnu rasvjetu na pomenutoj lokaciji, kao i vodu za piće i tehničku upotrebu. Ukupan iznos za usluge Službi Glavnog grada je 33.408,15 €. U ovu cijenu nisu uračunati troškovi radne snage za pojedine Službe. Takođe, nisu uračunate u cijenu usluge JP Vodovod i kanalizacija, kao i usluge JP Čistoća, koje su svakodnevno bile na terenu.

Opština Kotor – LAP socijalnog stanovanja za Opštinu Kotor nije donesen. Izvršena je analiza – donesen je izvještaj o stanju i potrebama romske i egipćanske populacije, a time i u oblasti stanovanja na svim lokalitetima u Opštini Kotor sa naglaskom na naselje Lovanja.

Opština Tivat – U toku je rješavanje stambenog pitanja za 4 romske i egipćanske porodice iz naselja „7. Jul“ u saradnji sa NVO „Help – Hilfe zur selbsthilfe e. V“. Donešen je Program socijalnog stanovanja 2015-2016.g. dok je za 2017. godinu u pripremi. Evidentirane su porodice u neformalnim naseljima 7. jul i Lovanja.

Pravo na zdravlje, lijekarsku pomoć, socijalno osiguranje i korištenje socijalnih službi:

Članom 5 Zakona o zdravstvenoj zaštiti⁴³, propisano je da su u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu svi građani jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, starosnu dob, invalidite, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i

⁴³ Službeni list Crne Gore, br. 003/16 od 15.01.2016, 039/16 od 29.06.2016, 002/17 od 10.01.2017

drugo lično svojstvo u skladu sa Zakonom, i to u ostvarivanju zdravstvene zaštite na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou.

Reformom zdravstvenog sistema, završenom na primarnom nivou zdravstvene zaštite, stvoreni su svi uslovi registracije romske i egipćanske populacije, kao izbjeglica i raseljenih lica, kao i lica sa statusom stranca sa stalnim nastanjenjem, za ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i pristup zdravstvenim ustanovama, na način, po postupku i u obimu kao za sve druge građane Crne Gore.

Radi povezivanja zdravstvenog sistema i romske populacije, unapređenja zdravstvene zaštite za cijelu romsku populaciju, dostupnosti zdravstvene zaštite i informisanosti kroz komunikaciju romske zajednice i zdravstvenih radnika u pružanju zdravstvene zaštite, 2013. godine potpisan je Memorandum o saradnji Ministarstva zdravlja, Help Hilfe zur Selbsthilfe i Fonda za obrazovanje Roma, a saradnja je nastavljena kroz projekat „Promocija zdravlja i poboljšanje pristupa sistemu zdravstvene zaštite za pripadnike interno raseljene RE populacije kroz rad romskih zdravstvenih medijatora“.

U periodu od 2014. do 2016. godine razvijen je standard zanimanja, standard kvalifikacije i ispitni katalog za saradnika u socijalnoj inkluziji u zdravstvu. U julu 2016. godine je JU “Srednja medicinska škola”, Podgorica, održala obuku za saradnike u socijalnoj inkluziji u zdravstvu. Dvije romske saradnice u socijalnoj inkluziji u zdravstvu, koje su u proteklom periodu pod nadzorom mentorke osposobljene i obučene za ovo zanimanje, a nakon položenog ispita će od 2017. godine biti radno angažovane u okviru Doma zdravlja u Podgorici. Sprovođenje programa je nastavljeno saradnjom sa Domom zdravlja Berane i Domom zdravlja Nikšić, gdje je u toku postupak odabira i obuke medijatorki za ta područja, koje biti projektno angažovane. Sve ove aktivnosti se nastavljaju u skladu sa Strategijom za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020.

Za potrebe romske i egipćanske populacije u Kampu Konik održano je 20 radionica na teme: Prava i obaveze pacijenata, HIV/AIDS, Šuga (Scabies), Higijena otpadnih materija, Zaštita reproduktivnog zdravlja, Bolesti zavisnosti, Kolektivni smještaj - rizik po zdravlje, Prevencija šećerne bolesti, Nasilje u porodici, Karcinom dojke, Promocija zdravlja, Oralno zdravlje itd. Svaka tema je obrađena po dva puta.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u cilju jačanja svijesti o značaju prevencije i čuvanja zdravlja, kontinuirano organizuje preventivne ginekološke i ultrazvučne preglede za žene iz romske i egipćanske populacije. Ultrazvučni pregledi rađeni su za štitastu žlijezdu, grudi, pluća, rađena je mamografija kod žena iznad 40 godina starosti, a naredna akcija obuhvatiće ultrazvuk abdomena. 2014. godine bilo je obuhvaćeno 50 žena, 2015. godine je bilo obuhvaćeno 57 žena, a 2016. godine je bilo obuhvaćeno 70 žena - romkinja i egipćanki.

Pravo na obrazovanje i stručno osposobljavanje:

Ustavom i odgovarajućim zakonom u Crnoj Gori je predviđeno obavezno i besplatno osnovno obrazovanje za decu od šest do petnaest godina, bez obzira na pol, rasu, vjeru ili drugu različitost.

U radu sa djecom romske i egipćanske populacije fokus se stavlja na njihovu integraciju, poboljšanje školskog i socijalnog postignuća. Redovno se sprovode programi predškolskog vaspitanja i obrazovanja i poludnevni boravak.

Pripremni vrtići za djecu romske i egipćanske populacije samostalno se sada sprovode prije svake školske godine. Prve školske 2013/14 godine upriličeni su za 87 predškolaca koji su stekli pravo na upis u osnovnu školu, a nijesu bili obuhvaćeni niti jednim sistemskim oblikom ili programom vaspitanja i obrazovanja, dok su prije školske 2014/15 pripremni vrtići upriličeni za 119 djece romske i egipćanske populacije, a u toku juna 2016. uspješno je organizovan pripremni vrtić za 111 romske i egipćanske djece koja do sada nijesu bila obuhvaćena niti jednim vidom formalnog obrazovanja, a stekla su zakonsko pravo za upis u prvi razred 2016/17 školske godine.

Zavod za školstvo je održao obuku za 23 vaspitača/vaspitačice i finasijski podržao 9 romskih i egipćanskih medijatora.

U školskoj 2016/17. godini u predškolske ustanove upisana su 103 djeteta romske i egipćanske populacije, što u procentima čini 0,55% od ukupnog broja upisane djece u predškolske ustanove u Crnoj Gori.

U tekućoj školskoj 2016/2017. godini upisano je u osnovnom obrazovanju 1617 učenika, u srednjim školama 111 učenika i na fakultetima 20 studenata romske i egipćanske populacije.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Romskim Obrazovnim Fondom (REF) i Zavodom za školstvo obezbjeđuje stipendiranje srednjoškolaca (60.00 eura) i studenata (150.00 eura), pripadnika romske i egipćanske populacije. Takođe, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Ministarstvo prosvjete, svake godine opredjeljuje sredstva za obezbjeđivanje besplatnih udžbenika za učenike romske i egipćanske populacije od I do IX razreda osnovnih škola.

U vezi sa naporima na desegregaciji škola, zatvoreno je Područno odjeljenje JU OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin“ na kampu Konik za učenike romske i egipćanske populacije, a učenici su razmješteni u sedam osnovnih škola u Podgorici. Za učenike u Podgorici je obezbijeđen prevoz. Dodatno, u Podgorici, Nikšiću, Herceg Novom i Beranama je sprovedena kampanja za upis romske i egipćanske djece u prvi razred osnovne škole. Kampanja je sprovedena uz podršku Zavoda za školstvo, Ministarstva za ljudska i manjinska prava i organizacija iz nevladinog sektora koji se bave romskom i egipćanskom populacijom.

Za sve učenike koji su završili osnovnu školu i željeli da nastave školovanje, Ministarstvo prosvjete je omogućilo da se upišu na željene smjerove u srednjim školama. Ministarstvo prosvjete je, u saradnji sa srednjim školama podržalo i obezbijedilo za 12 učenika romske i egipćanske populacije besplatno vanredno polaganje četvrtog stepena. Takođe, svi zainteresovani srednjoškolci romske i egipćanske populacije su upisani na fakultete (20 studenata) za narednu školsku godinu 2017/18. Planirano je i da se finansira 20 saradnika u socijalnoj inkuziji za rad u školama, za potrebe i pomoć učenicima romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori.

Shodno mjeri iz Startegije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016-2020, Ministarstvo prosvjete formiralo je Timove za praćenje djece koja su u riziku od ranog napuštanja škole. Osim primarno nadležne institucije, članovi tima su i predstavnici Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Zavoda za školstvo, osnovnih škola koje pohađaju djeca romske i egipćanske populacije, Centra za socijalni rad, predstavnici romskih i egipćanskih nevladinih organizacija i dr.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je realizovalo „pilot projekat“ koji se, uz romski bukvar čije je štampanje finansiralo Ministarstvo i Romski savjet u Crnoj Gori, realizovao u vidu neformalnog obrazovanja pripadnika romske i egipćanske populacije, kao i svih zainteresovanih lica za učenje

romskog jezika i kulture. Projektom su bile obuhvaćene četiri opštine i to: Nikšić, Podgorica, Herceg Novi i Berane, a ukupan broj polaznika iznosio je 85.

Takođe, Ministarstvo je, jula 2014. godine organizovalo ljetnji kamp za učenje romskog jezika na kom je učestvovao 21 srednjoškolac i student romske i egipćanske populacije.

Dana 2. septembra 2015. godine izdat je prvi Crnogorsko-romski/Romsko – crnogorski rječnik objavljen u izdanju Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva Podgorica. Finansijska sredstva za izradu Rječnika obezbijedena su u budžetu Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Rječnik spada u male jednotomne opisne i normativne rječnike i sadrži oko 12000 riječi.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava kontinuirano organizuje sedmodnevna ljetovanja, odnosno zimovanja za najbolje učenike romske i egipćanske populacije VII, VIII i IX razreda iz Crne Gore. Tokom boravka u odmaralištima, djeca imaju mogućnost da uče i obnavljaju znanje u vezi sa romskim jezikom i kulturom kroz radionice za neformalno učenje jezika.

Prosjačenje, rani i prisilni brakovi, trgovina ljudima

U cilju suzbijanja i prevencije prosjačenja, dječjih ugovorenih brakova i trgovine ljudima, pored ostalog, Ministarstvo unutrašnjih poslova je 2015. godine formiralo Tim za podršku romskoj i egipćanskoj populaciji u čijem su sastavu i predstavnici Državnog tužilaštva, Osnovnog suda u Podgorici, Centra za socijalni rad u Podgorici, Crvenog Krsta Crne Gore, Uprave policije, kao i predstavnici Centra za romske inicijative i Ženske RAE mreže „Prva“.

U cilju prevencije maloljetničkih i/ili prisilnih brakova među romskom i egipćanskom populacijom akreditovan je program “Borba protiv trgovine djecom, sklapanja ranih i ugovorenih brakova i prisilnog prosjačenja” kod Zavoda za školstvo. Po navedenom program obuku je prošlo ukupno 23 nastavnika osnovnih i srednjih škola.

U vezi sa problemom prosjačenja, Uprava policije je u periodu od 01. januara do 31. decembra 2016. godine realizovala 78 akcija “Prosjak”, tokom kojih je kontrolisano 226 lica, od čega 63 djece koja su zatečena u prosjačenju. Podnesena su 35 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka sudu za prekršaje.

Od ukupnog broja djece koja su zatečena u prosjačenju (63):

- Protiv 7 zakonskih zastupnika maloljetne djece podnijeto je 7 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka sudu za prekršaje;
- 4 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka sudu za prekršaje protiv 4 roditelja maloljetnika,
- 45 djece je upućeno Centru za socijalni rad,
- u 6 slučajeva roditelji maloljetne djece upozoreni,
- 1 slučaju prosjačenja maloljetnika upoznat ODT u Podgorici.

Po ovom osnovu nije bilo podnesenih krivičnih prijava.

Romkinje i Egipćanke su u ogromnom procentu izložene i nasilju u porodici. Prema istraživanju koje je sprovedla NVO “Centar za Romske inicijative” (CRINK) 2014. godine, žene su unutar svojih etničkih zajednica izložene nasilju od strane oca, brata, supruga, suprugovih roditelja itd. Kao najčešći razlog naglašava se patrijarhalna tradicija, kao i alkohol, droge, siromaštvo i nizak nivo obrazovanja.

Takođe, prisilni brakovi su jedan od najozbiljnijih problema s kojima se žene suočavaju u svom ranom maloljetničkom uzrastu. Strategija zaštite od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2016-2020 postavlja ciljeve i mjere za rješavanje tog pitanja. Prema izvještajima CRINK-a i Uprave policije, u Godišnjem izvještaju o sprovođenju Strategije protiv nasilja, bilo je 16 slučajeva prisilnih brakova u 2016. godini.

Kada su u pitanju podaci sudova o procesuiranim slučajevima krivičnog djela vanbračna zajednica sa maloljetnikom i krivičnog djela trgovina ljudima, podaci su sledeći:

Godina	Krivično djelo vanbračna zajednica sa maloljetnikom (broj slučajeva)	Krivično djelo trgovina ljudima (broj slučajeva)
2012	9	-
2013	13	-
2014	5	1
2015	8	-
2016	9	-

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je, u saradnji sa NVO Centar za romske inicijative, organizovalo u decembru 2013. dvodnevni seminar za predstavnike Uprave policije, tužilaštva, sudova, centara za socijalni rad, kao i predstavnike nevladinih organizacija koje se bave pitanjima položaja Romkinja i Egipćanki u crnogorskom društvu na temu „Zakonski mehanizmi u borbi protiv prisilnih i ugovorenih dječijih brakova“, sa posebnim akcentom na romsku i egipćansku populaciju.

U vezi sa pitanjem prisilnih brakova je i pitanje trgovine ljudima. U proteklom periodu Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je sprovela značajan broj obuka koje su imale za cilj jačanje stručnih kapaciteta zdravstvenih, obrazovnih, socijalnih radnika, predstavnika policije, tužilaštva, sudstva, inspeksijskih službi, Prihvatilišta za strance i Centra za azilante, i drugih koji su uključeni u borbi protiv trgovine ljudima/djecom, u okviru kojih je akcenat stavljen na identifikaciju i pružanje adekvatne pomoći i zaštite.

U saradnji vladine Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima i Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, u periodu od 1-3. jula 2015. godine, održana je inicijalna obuka za predstavnike organa za sprovođenje zakona na temu „Borba protiv trgovine djecom, dječijeg prosjačenje i prisilnih dječijih brakova“. Takođe, sprovedeno je 10 dvodневnih obuka na temu „Jačanje multisektorskog pristupa u borbi protiv trgovine djecom, dječijeg prosjačenja prisilnih dječijih brakova“, a koje je pohađalo ukupno 155 predstavnika institucija. Od ukupnog broja polaznika njih 23 je prisustvovalo dodatnoj trodnevnoj obuci koja je koncipirana kao vid specijalističke obuke tokom koje je rađeno na rješavanju konkretnih primjera slučajeva trgovine ljudima kroz prezentovanje studija slučajeva iz domaće i međunarodne prakse. Pored toga, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je kod Zavoda za školstvo akreditovala i program za obuku nastavnika na temu „Prevencija ranih i ugovornih brakova i ekonomske eksploatacije djece kroz obrazovni sistem“.

Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima u kontinuitetu sprovodi kampanje usmjerene na podizanje nivoa svijesti cjelokupne javnosti o fenomenu trgovine ljudima/djecom, što ujedno predstavlja i jedan od ciljeva Strategije za borbu protiv trgovine ljudima, kojom je definisana nacionalna politika na polju borbe protiv trgovine ljudima. Istovremeno, u saradnji Kancelarije sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, Upravom policije, članovima Romskog savjeta, Centrom za romske inicijative i drugim nevladinim organizacijama organizovano je više jednodневnih edukacija o problemu nasilja nad ženama i dječijim nedozvoljenim brakovima. Edukacije su bile namijenjene roditeljima, djeci, RE

aktivistkima i službenicima državne uprave. Pored edukacija realizovane su i kampanje u naseljima u kojima pretežno žive pripadnici romske i egipćanske pulacije, tokom kojih su distribuirani pomenuti flajeri (na teritoriji 10 crnogorskih opština).

U razradi ovog pitanja polaznu osnovu činila je **Preporuka Komiteta br. 14 iz završnog razmatranja o kombinovanom drugom i trećem Izvještaju Crne Gore.**

Pravo učešća, pod jednakim uslovima, u kulturnim aktivnostima;

Osnovni principi Konvencije o zaštiti i promovisanju raznolikosti kulturnih izraza koju je Crna Gora ratifikovala u avgustu 2008. godine sadržani su u članu 3 i 5 *Zakona o kulturi*⁴⁴, koji predviđaju da se kultura u Crnoj Gori ostvaruje i razvija na načelima ravnopravnog očuvanja svih kulturnih identiteta i poštovanja kulturne raznolikosti, kao i da je od javnog interesa za kulturu Crne Gore očuvanje izvornih i tradicionalnih kulturnih i etno-kulturnih osobenosti.

U okviru implementacije Konvencije o zaštiti promociji raznolikosti kulturnih izraza, u Crnoj Gori je 2015. godine sproveden UNESCO projekat “Indikatori uticaja kulture na razvoj – CDIS”. Analiza ovog projekta i dobijeni indikatori, ukazuju na to da “postoje mogućnosti na nacionalnom i opštinskom nivou za dijalog i zastupljenost kulturnih poslenika i manjina u pogledu izrade i sprovođenja kulturnih politika, mjera i programa koji se na njih odnose, ali da se još uvijek mogu postići veće mogućnosti učešća kulturnih poslenika na lokalnom nivou”.

Što se tiče podindikatora učešća manjina, Analiza je konstatovala da na nacionalnom nivou postoji nekoliko institucija koje pružaju mogućnosti za učešće manjina u upravljanju u oblasti kulture: Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina, Fond za manjine – Skupština Crne Gore, kao i savjeti manjinskih naroda u Crnoj Gori. Sva tijela mogu se smatrati aktivnim i stalnim, a njihove rezolucije u pogledu dijaloga i nacionalnih kulturnih politika su savjetodavne. Takav institucionalni mehanizam za podsticanje učešća manjina na opštinskom nivou ne postoji.

U pogledu normativnih aktivnosti u kulturi usvojen je *Zakon o kinematografiji* 2015. godine, dok u domenu informisanja u odnosu na prethodni izvještajni period koji se odnosio na slobodu izražavanja i informisanja nije bilo promjena iako su se mijenjali zakoni (*Izmjene i dopune Zakona o radio-difuznim servisima* 2016. godine, *Izmjene i dopune zakona o elektronskim medijima*).

Ministarstvo kulture u kontinuitetu putem javnog konkursa podstiče razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva. U skladu sa afirmacijom multinacionalnih i multikulturalnih osobenosti koje Crna Gora baštini, jedan od kriterijuma po kojima se vrednuju projekti prijavljeni na javnom konkursu za sufinansiranje kulturno-umjetničkog stvaralaštva je i “doprinos projekata razvoju multinacionalnih i multikulturalnih vrijednosti”, kao i “očuvanje tradicije i crnogorske kulturne baštine”.

Ministarstvo kulture u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava svake godine raspisuje godišnji konkurs za najbolji medijski istraživački prilog na temu "Socijalna integracija Roma u Crnoj Gori", u vezi sa čim se povodom 08. aprila, dana Roma, organizuje svečano uručenje nagrade. Pravo učešća na konkursu imaju štampani i elektronski mediji registrovani u Crnoj Gori. Svrha konkursa je snaženje javne svijesti o integraciji romske populacije u crnogorsko društvo i podsticanje istraživačkog izvještavanja u svim medijima o inkluziji ove i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori.

⁴⁴ Službeni list CG”, br. 49/08

Osim toga Ministarstvo kulture, prema obavezama iz Strategije, sufinansira izradu audio-vizuelnih sadržaja u kojima se predstavljaju ključni problemi integracije romske populacije i dosadašnji napredak u toj oblasti.

U kontekstu antidiskriminatorske politike i sprečavanja svih oblika rasne diskriminacije kao jedan od segmenata javnog konkursa, oblast – Razvoj kulture na sjeveru, ostvaruje se sa tendencijom ravnomjernog razvoja kulture na cijeloj teritoriji Crne Gore, saradnji i partnerstvu u realizaciji programa i projekata, razmjeni programa među institucijama kulture, zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza, prezentaciji izvornih i tradicionalnih kulturnih i etno-kulturnih osobenosti, razvoj amaterskog kulturno-umjetničkog stvaralaštva, edukacija u kulturi, stvaranje uslova za razvoj kreativnih industrija.

Takođe, u skladu sa obavezama koje proizilaze iz Akcionih planova za prethodni period, a koje se tiču medijske prezentacije „Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020“, Ministarstvo kulture - Direktor za medije, realizovao je audio-vizuelne materijale (TV spotove, radio džinglove) koji su od izuzetnog značaja za podizanje svijesti javnosti o položaju romske i egipćanske populacije u crnogorskom društvu.

U vezi sa promocijom kulture Roma i Egipćana putem elektronskih medija, može se navesti sledeće:

- Emisija na romskom jeziku “Savore” se emituje na RTCG od 2015. godine i to dva puta mesečno, koje imaju za cilj očuvanje kulture Roma i Egipćana. Tako je tokom 2016. godine emitovano 24 pomenute emisije i to dvojezično sa prevodom na romsko-crnogorski jezik.
- Radio Tivat u saradnji sa NVO "Demokratski romski centar" iz Podgorice emituje emisiju na crnogorskom i romskom jeziku "Trag duše". Od 2012. do 2016. godine emisija je realizovana jednom mesečno. Od 2017. godine emisija se realizuje dva puta sedmično. Emisija traje 35-40 minuta.
- Radio Herceg Novi je od 2012. do 2015. godine emitovao emisiju "Krlo Romengo" u kojoj je prezentovan život Roma u Herceg Novom, njihova kultura, obrazovanje, zdravlje. Tim emisijama na edukativan način su uključivana romska djeca u obrazovni sistem. Od 2016. godine radio Herceg Novi emituje emisiju "Romano them"- "Svijet Roma".

SUDSKA ZAŠTITA I KONTROLA USTAVNOSTI I ZAKONITOSTI

Član 6 Konvencije

Ustavom Crne Gore u članovima 19 i 20 propisano je da svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda, odnosno na pravni lijek protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu ili na zakonom zasnovanom interesu.

Zakonikom o krivičnom postupku, propisan je postupak po pravnim lijekovima, redovnim i vanrednim. Redovni pravni lijekovi su žalba na presudu prvostepenog suda, žalba na presudu drugostepenog suda i žalba na rješenje. Vanredni pravni lijekovi propisani Zakonikom o krivičnom postupku su zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka, zahtjev za vanredno ublažavanje kazne i zahtjev za zaštitu zakonitosti.

Zakonom o parničnom postupku uveden je novi institut ponavljanja postupka kada Evropski sud za ljudska prava utvrdi povredu ljudskog prava ili osnovne slobode zajamčene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ustavni sud je nadležan da odlučuje o ustavnim žalbama zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, nakon što se iscrpe sva ostala djelotvorna pravna sredstva. Isto tako, Ustavni sud je ovlašten da po predlogu ovlaštenih institucija, inicijativi svakog lica ili po službenoj dužnosti pokreće postupak ocjene ustavnosti i zakonitosti povodom ocjene njihove saglasnosti sa Ustavom i potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima.